

ΕΙΣ ΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ

Υπό τοῦ κ. Γεωργίου ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Μεταξὺ τοῦ ἀδύνατον καὶ τοῦ δυνατοῦ ἡ ἐλευθερία καταπιέζει καὶ ὁ νόμος ἀπελευθερώνει.

(Lacordaire)

Κοινωνικὴ πολιτικὴ εἶδηται νὰ ἀποκαλεῖται ἡ προσπάθεια βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν ἀσθενεστέρων μελῶν τῆς κοινωνίας, ἡ γεφύρωσις τοῦ χάσματος μεταξὺ πτωχῶν καὶ πλουσίων, ἡ προσπάθεια ἄρσεως τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν — ὅπως ἀντιλαμβάνονται τὴν ἀδικίαν οἱ ἐκάστοτε κρατοῦντες. Συναφῆς μὲ τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν ὑπῆρξε καὶ ἡ κριτικὴ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὡς αἰτίας τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν.

Κοινωνικὴ πολιτικὴ ἠσκήθη ἀπ' ἧς ἐνεφανίσθη ὠργανωμένοι κράτος. Ὁ κῶδιξ τοῦ Χαμμουραμπὶ βασιλεύσαντος εἰς Βαβυλῶνα περὶ τὸ 2000 π. Χ. εἶναι τὸ ἀρχαιότερον, γνωστὸν εἰς ἡμᾶς, κείμενον κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ρυθμίζει τὰς σχέσεις ἐργοδοτῶν καὶ εργατῶν καθὼς καὶ τὴν μαθητείαν. Καθορίζει κατώτατον ὄριον ἡμερομισθίου. Ὡς ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης βασιλεὺς λέγει, ἐνομοθέτησε κατ' ἐντολὴν τῶν Θεῶν ἵνα βασιλεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ἐν τῇ χώρῳ, ἵνα καταστρέψῃ τοὺς κακούς καὶ τοὺς ἀδίκους, ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν ἰσχυρὸν νὰ καταπιέξῃ τὸν ἀδύνατον καὶ ἵνα δικαιοσύνη ἀποδίδεται εἰς τὸ ὄρφανόν καὶ τὴν χήραν.

Ἡ ἱστορία ὅλων τῶν πολιτισμῶν φαίνεται ἀπὸ τὴν προσπάθειαν μεγάλων κυβερνητῶν νὰ μειριάσουν τὰς κοινωνικὰς ἀνισότητας καὶ ἀδικίας καὶ οὕτω νὰ ἀποφύγουν τὰς βιαίας ἐκδηλώσεις τῆς πάλης τῶν τάξεων δηλαδὴ τῆς πάλης μεταξὺ κατεχόντων καὶ μὴ. «Γῆς ἀναδασμὸς» καὶ «χερῶν ἀποκοπαι» ἦσαν τὰ συνηθέστερα μέτρα κοινωνικῆς γαλήνης.

Ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ XVIII αἰῶνος ἐμφανίζεται τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα καὶ δημιουργεῖται ἡ νέα τάξις τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου. Ὅποτε, ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν γενικὴν προσπάθειαν βελτιώσεως τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἀποβλέπει συγκεκριμένως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἀθλίης θέσεως εἰς ἣν περιήγαγε τοὺς ἐργάτας τὸ νέον σύστημα.

Κατὰ τὸν XIX αἰῶνα κοινωνικὴ πολιτικὴ εἶναι κυρίως ἐργατικὴ πολιτικὴ.

Τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ «ἱεροῦ καὶ ἀπαρβιάστου δικαιώματος τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας» καὶ τοῦ «ἱεροῦ καὶ ἀπαρβιάστου δικαιώματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας». Τὰ δικαιώματα ταῦτα θὰ προσπαθῆσιν νὰ περιορίσῃ ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ.

I

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης εἶναι τὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ὁποῖα διεκήρυσεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1789. Ἡ ἰδιοκτησία, καίτοι θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς προέκτασις τῆς ἐλευθερίας, ἐν τούτοις ἀναφέρεται ρητῶς εἰς ὅλας τὰς Διακηρύξεις ὡς ἴδιον δικαίωμα, φυσικόν, ἱερόν, ἀπαραβίαστον. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἐν γένει, ἀπέρρευσε καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, ἐξ ἴσου σεβαστὴ ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκδηλώσεις τῆς ἐλευθερίας (*).

Σκοπὸς τοῦ κράτους ἀνεγνωρίσθη ἡ διατήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαργμάτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας.

Αἱ ἰδέαι αὐταὶ μέσῳ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπεκράτησαν εἰς ὀλόκληρον τὸν πολιτισμένον κόσμον.

Τοῦτο δὲν σημαίνει, βέβαια, ὅτι δὲν ἠκούσθησαν ἀντιρροήσεις. Καὶ ἡ ἰδιοκτησία ἐξηκολούθησε νὰ γίνεται ἀντικείμενον ἐπικρίσεων. Καὶ ὁ στενὸς προορισμὸς τοῦ κράτους, ὡς φύλακος ἀπλοῦ τῶν ὑπαρχόντων, δὲν ἀνεγνωρίσθη γενικῶς.

Ὁ Rousseau ἤδη ἀπὸ τοῦ 1754, ἐν ὀνόματι τῆς ἰσότητος ἐπέκρινε τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ὡς δημιουργοῦσαν τὴν ἀνισότητα καὶ ἐκ ταύτης τὴν κοινωνικὴν ἀθλιότητα. Εἶναι ἀπατεῶν, ἔγραφε, ἐκεῖνος ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γῆ τοῦ ἀνῆκει ἐπειδὴ τὴν περιέφραξε διὰ πασσάλων. Οἱ καρποὶ ἀνήκουν εἰς πάντας ἡ δὲ γῆ εἰς οὐδένα.

Ἐν τούτοις ὁ Rousseau δὲν ἦτο ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ, ἰδίᾳ τῶν μεγάλων περιουσιῶν, διὰ τῆς προοδευτικῆς φορολογίας. Εἰς τὰ μεταγενέστερα ἔργα του ἐμετρίασε αἰσθητῶς τὴν κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας πολεμικὴν. Τελικῶς δὲ τὴν ἐξύμνησε.

Ἀντιθέτως, ὁ Ἀββᾶς Mably (1709-1785) ἕτερος πολιτικὸς φιλόσοφος τοῦ 18ου αἰῶνος, ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπεστήριξε σταθερῶς τὴν πλήρη κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν πρωτόγονον κομμουνισμόν.

Τέλος, ὁ Babeuf (1760 1797) ἐν ὀνόματι τῆς ἰσότητος ἐδίδασκε τὸν κομμουνισμόν καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ αὐτῆς προσεπάθησε νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἴσων. Ἐπιχειρήσας διὰ τῆς Συνωμοσίας τῶν Ἴσων νὰ ἀνατρέψῃ τὸ Διευθυντήριον, συνελήφθη καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἡττοκτόνησε δὲ πρὶν ἢ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος.

Αἱ κομμουνιστικαὶ ἰδέαι δὲν εἴρον γόνιμον ἔδαφος ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὴν

(*) Διακηρύξεις 1789. Ἄρθρ. 1. «Οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται καὶ μένου ἐλεύθεροι καὶ ἴσοι εἰς δικαιώματα». Ἄρθρ. 2. «Ὁ σκοπὸς πάσης πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ διατήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαργμάτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δικαιώματα αὐτὰ εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ ἀσφάλεια, ἡ ἀντίστασις εἰς τὴν καταπίεσιν».

Αἱ ἐπόμενα διακηρύξεις τοῦ 1793 καὶ τοῦ ἔτους III (1795) καθορίζουν ἐπίσης ὡς δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, φυσικά, ἱερά, ἀναπαλλοτριώτα, ἀπαράγραπτα, ἀπαραβίαστα, τὴν ἰσότητα, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἰδιοκτησίαν.

Ἐπανάστασιν. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν εἶχε παντελῶς ἐκλείψει, οἱ Γάλλοι διετήρουν ἀπόλυτον σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, ὡς προέκτασεν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ Συμβατικὴ διὰ δύο ψηφισμάτων, τῆς 21.9.1792 καὶ 18.3.1793, ἔθεσε πᾶσαν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἐθνους καὶ ἐψήφισε τὴν ποιοινην τοῦ θανάτου κατὰ παντὸς ὅστις θά ἐτόλμα νὰ προτείνῃ ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν (γῆς ἀναδασμὸν) ἢ ἄλλο τι μέτρον ἀνατροπικὸν τῆς ἰδιοκτησίας, ἐγγείου, ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς.

Ἀλλὰ καὶ αἱ κοινωνιστικαί, σοσιαλιστικαί, ὡς ἀπεκλήθησαν βραδύτερον, ἰδέαι, περὶ «κράτους προνοίας» ἀνεπτυχθήσαν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν εὐρύτεραν ἀπήχσιν.

Ὁ Carnot ὑπέβαλε πρὸς τὴν Συμβατικὴν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1793 σχέδιον Διακηρύξεως προοδευτικώτατον εἰς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνονται τὰ γενικὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα τοῦ κράτους ἔναντι τῶν πολιτῶν καὶ τῶν πολιτῶν ἔναντι τοῦ Κράτους. «Ἡ κοινωνία πρέπει νὰ κατανέμη ὅσον τὸ δυνατόν ὁμοιόμορφως τὴν εὐτυχίαν καὶ τὰς ἀπολαύσεις εἰς ὅλα τὰ μέλη της καὶ νὰ ἀποκλείη οἰονδήποτε προνόμιον κ.λ.π.» (ἄρθρ. 10). «Ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ προνοῇ διὰ τὰς ἀνάγκας ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους ζητεῖ νὰ τὴν ὑπηρετοῦν. Ὅφειλε ἐπίσης ἀρωγὴν εἰς ἐκείνους τοὺς ὁποίους τὸ γῆρας ἢ ἡ ἀναπηρία κατέστησαν ἀνικάνους νὰ συνεισφέρουν πλέον...»

Ὀλίγον βραδύτερον, τὸν Ἀπρίλιον 1793, ὁ Μαξιμιλιανὸς Ροβεσπιέρως ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἐταιρίαν τῶν Ἰακωβίνων καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Συμβατικὴν, σχέδιον Διακηρύξεως προοριζόμενον νὰ ἐλκύσῃ τὰς μάζας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς δημοκρατίας. Ἀξιοσημειῶτοι κυρίως εἶναι αἱ περὶ ἰδιοκτησίας διατάξεις τοῦ σχεδίου τούτου: «Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας περιορίζεται ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ (δικαιώματα) ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἄλλου». (ἄρθρ. 8). «Δὲν δύναται (τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας) νὰ προξενήσῃ βλάβην οὔτε εἰς τὴν ἀσφάλειαν οὔτε εἰς τὴν ἐλευθερίαν οὔτε εἰς τὴν ὑπαρξιν οὔτε τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ὁμοίων μας» (ἄρθρ. 9). «Πᾶσα κτῆσις, πᾶσα συναλλαγὴ ἢ ὁποῖα παραβιάζει τὴν ἀρχὴν αὐτὴν εἶναι οὐσιαστικῶς παράνομος καὶ ἀνήθικος» (ἄρθρ. 10). «Ἡ κοινωνία εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ προνοῇ διὰ τὴν συντήρησιν ὅλων τῶν μελῶν της, εἴτε παρέχουσα εἰς αὐτὰ ἐργασίαν, εἴτε ἐξασφαλίζουσα τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐργασθοῦν» (ἄρθρ. 11). «Ἡ ἀναγκαία ἀρωγὴ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς εἶναι ἕνα χρέος τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τὸν νόμον ἐναπόκειται νὰ καθορίσῃ τὸν τρόπον καθ' ὃν τὸ χρέος αὐτὸ θὰ ἐξοφληθῇ» (ἄρθρ. 12).

Ἡ Διακήρυξις τοῦ 1793 δὲν ἠκολούθησεν ἐν τῷ συνόλῳ του τὸ τολμηρὸν σχέδιον τοῦ Ροβεσπιέρου. Ἐν τούτοις, ἐν ἄρθρῳ 21 καθορίζεται ὅτι: «Ἡ δημοσία ἀρωγὴ εἶναι χρέος ἱερὸν. Ἡ κοινωνία ὀφείλει τὴν συντήρησιν εἰς τοὺς δυστυχεῖς πολίτας εἴτε διὰ τῆς παροχῆς ἐργασίας, εἴτε διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐργασθοῦν». Εἶναι ἡ πρώτη δελεῖ ἔμφάνισις «κοινωνικῶν δικαιωμάτων» εἰς διακήρυξιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Γαλλικῆς

ἐπαναστάσεως ἀνεπύχθησαν καὶ αἱ ἐξῆς ἀρχαὶ «κοινωνικοῦ» περιεχομένου :

α) Ἡ ἰδιοκτησία δὲν εἶναι δικαίωμα ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον ἀλλὰ κοινωνικὴ λειτουργία δυναμένη νὰ ἐπεκταθῆ ἢ νὰ περιορισθῆ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος.

β) Ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ ὀργανωθῆ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε οἱ θέλοντες καὶ δυνάμενοι νὰ ἐργασθοῦν, νὰ εὐρίσκουν ἐργασίαν.

γ) Ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ παρέχῃ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐργασθοῦν, λόγῳ γῆρατος ἢ ἀναπηρίας.

Ἐν τούτοις, αἱ ἀνωτέρω ἀρχαί, αἵτινες μετὰ ἓνα αἰῶνα ἔγιναν κοινὸν κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν εἶχον τότε εὐρύτεραν ἀπήχησιν. Ἐπίσης δὲν εἶχεν εὐρύτεραν ἀπήχησιν ἡ ἀρχὴ ὅτι «σκοπὸς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ κοινὴ εὐτυχία» (Διακῆρ. 1793 ἄρθρ. 1). Ἐλημονήθη ἔν μέρει καὶ ὁ Rousseau ὅστις διερωτᾶται ποῖος ὁ σκοπὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ ἀπαντᾷ : «ἡ διατήρησις καὶ ἡ εὐημερία τῶν μελῶν της».

Ἀντιθέτως, ἐπεβλήθησαν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα αἱ αὐστηραὶ ἀρχαὶ τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789. Ἡ ἰδιοκτησία ἐθεωρήθη ἀτομικὸν δικαίωμα *ἰ ε ρ ὀ ν κ α ἰ ἄ π α ρ α β ἰ α σ τ ο ν*. Ἐξ ἄλλου ἐπεκράτησαν ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει τὰ δόγματα τοῦ ἀπολύτου φιλελευθερισμοῦ. Τὸ κράτος περιορίσθη εἰς τὰ χρῆμα νυκτοφύλακος κυνός, «διανομέως» τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, ἡ ἐλευθερία τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἐθεωρήθη φυσικὴ προέκτασις τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἐν ὀνόματι δὲ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἀπηγορεύθη οἰαδήποτε ἐργατικὴ συσσωμάτωσις καὶ ὁ συνδικαλισμὸς, οἱ δὲ ἐργάται ἀφέθησαν ἕρμαιον τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789 σκοπὸς πάσης πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ διατήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαραγράφτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἀντίστασις κατὰ τῆς καταπιέσεως. Αὐτὸς εἶναι ὅλος καὶ ὅλος ὁ προορισμὸς τοῦ Κράτους !!

Ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ δηλ. ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους πρὸς ἀμβλυνσιν τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν τὰς ὁποίας ἐδημιούργει τὸ καινοφανὲς κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, ἐθεωρήθη—ὡ τῆς εἰρωνείας—προσβολὴ κατὰ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἀπέχθεια τῶν ἀνθρώπων τοῦ 1789 πρὸς πᾶσαν σωματειακὴν ὀργάνωσιν καθὼς καὶ ἡ ἀπέχθεια πρὸς πᾶσαν παρέμβασιν τοῦ Κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ἐξηγεῖται καὶ δικαιολογεῖται πλήρως.

Κύριον βεβαίως χαρακτηριστικὸν τοῦ XVIII αἰῶνος ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, ἡ ὑποκατάστασις τῆς μεγάλης βιομηχανίας εἰς τὴν βιοτεχνίαν, ἡ βαθμιαία ἐξαφάνισις τοῦ μεσαιωνικοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τῶν κλειστῶν ἐπαγγελμάτων, τῶν σωματείων καὶ συντεχνιῶν καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ νέου κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος.

Παρὰ ταῦτα, περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος, τόσον ἐν Ἀγγλίᾳ ὅσον καὶ ἐν Γαλλίᾳ, τὰ ὑπολείμματα τοῦ μεσαιωνικοῦ συστήματος τῶν σωματείων καὶ συντεχνιῶν ἀπέπνυγον μέσα εἰς ἓνα δίκτυον ἀφορήτων διακανονισμῶν τὴν ἄσκησιν

τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, ἠμυπόδιζον πᾶσαν κίνησιν κεφαλαίων καὶ ἐργατῶν, ὑπέθαλλον τὴν ὀκνηρίαν καὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν νέκρωσιν πάσης ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ τὴν ἀποτελεμάτωσιν τῆς οἰκονομίας. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀποστροφὴ (ἀπὸ ἄλλους ὑποκριτικὴ ἀπὸ ἄλλους εἰλικρινῆς) πρὸς πᾶσαν σωματικὴν ὀργάνωσιν.

Τὸ διακανονιστικὸν σύστημα, μὲ δλόκληρον τὴν ἀκολουθίαν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων τῶν ἐπιφορτισμένων νὰ ἐποπτεύουν τὰς μεθόδους κατασκευῆς, τὸ βάρος, τὴν ποιότητα π.χ. τῶν ὑφασμάτων ἐλυμαίνετο ἀκόμη τὴν ἐριουργίαν καὶ ἄλλους κλάδους τῆς βιομηχανίας ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀπέχθεια πρὸς πᾶσαν παρέμβασιν τοῦ κράτους ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ παρέμβασις τὴν ἐποχὴν τὴν προηγηθεῖσαν τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἀπέβλεπεν ὅπως βραδύτερον εἰς τὴν προστασίαν τῶν οἰκονομικῶς ἀδυνάτων ἔναντι τῶν ἰσχυρῶν. Ἀπέβλεπε, τουναντίον, εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν πανισχύρων μεγαλοβιομηχανῶν καὶ μεγαλεμπόρων εἰς βάρος τῶν οἰκονομικῶς ἀσθενεστέρων τάξεων ἥτοι τῶν μικροκαλλιεργητῶν, τῶν μικροκτηνοτρόφων καὶ τῶν ἐργατῶν. Εἰς πλείστας περιπτώσεις ὁ νόμος ἐπενέβαινεν ὑπὲρ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ κατὰ τῶν ἐργατῶν.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ βιομήχανοι εἶχον ἐπιτύχει σκανδαλώδη ὑπὲρ αὐτῶν προνόμια. Ἀπηγορεύετο ἡ εἰσαγωγὴ βιομηχανοποιημένων προϊόντων, ἐπετρέπετο ἐλευθέρως ἡ εἰσαγωγὴ πρώτων ὑλών.

Ἀπηγορεύετο, ἐνίστε ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ἡ ἔξοδος ἐργατῶν ἐκ τῆς χώρας. Ἐπετρέπετο ἐλευθέρως ἡ εἴσοδος ξένων ἐργατῶν. Οὕτω, οἱ βιομήχανοι εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εὐθηνῶν πρώτας ὕλας καὶ εὐθηνῶν ἐργατικὰς χεῖρας.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπίσης τὸ προστατευτικὸν σύστημα ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐν τῇ γενέσει βιομηχανίας εἰς βάρος τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργῶν. Ἀπηγορεύετο ἡ ἔξοδος τεχνιτῶν ἐκ τῆς χώρας. Ἐπετρέπετο ἡ εἰσαγωγὴ γεωργικῶν προϊόντων καὶ πρώτων ὑλών ἐνῶ ἠμυπόδιζετο ἡ ἐξαγωγὴ γεωργικῶν προϊόντων. Οὕτω, τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα ἐπέφερε τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν ἀγροτικὴν τάξιν καὶ ἐξησφάλιζε εἰς τὴν βιομηχανίαν εὐθηνῶν πρώτας ὕλας καὶ εὐθηνῶν ἐκ τῶν ἀγροτῶν ἐργατικὰς χεῖρας.

Ὅταν, ἐπομένως, οἱ νομοθέται τοῦ 1789 ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας ἀπέκλειον πᾶσαν παρέμβασιν τοῦ Κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν αὐτὴν τὴν κατοικοῖον παρέμβασιν εἶχον ὑπ' ὄψιν.

Ἀλλὰ τὴν δικαιολογημένην ἀποστροφὴν πρὸς πᾶσαν παρέμβασιν (τοῦ κράτους καὶ τῶν σωματείων) εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ ἓνας ἀπροσδόκητος σύμμαχος ὁ ὁποῖος θὰ δώσῃ καὶ τὸν θεωρητικὸν λόγον τῆς ἀποχῆς: ἡ νέα οἰκονομικὴ ἐπιστήμη τὴν ὁποίαν ἐδίδαξαν πρῶτοι, οἱ φυσιοκράται ἐν Γαλλίᾳ (1756—1778) καὶ ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἐν Ἀγγλίᾳ (1776).

Καθ' ἣν ἐποχὴν ποταμοὶ αἱμάτων χύνονται, ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ἐν ὀνόματι τῆς «ἐλευθερίας» ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη διακηρύττει καὶ αὐτὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα, τὴν οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν. Ἡ νέα ἐπιστήμη διδάσκει ὅτι τὸ καλλίτερον οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα καὶ διὰ τὰ ἄτομα καὶ διὰ τὸ σύνολον ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐλευθέρως λειτουργίας τῶν φυσικῶν νόμων

ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος. Καὶ ὅτι πᾶσα παρέμβασις εἴτε ἐκ μέρους τοῦ Κράτους εἴτε ἐκ μέρους ὀργανώσεων, πρὸς ἀλλοίωσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐλευθέρας λειτουργίας τῶν οικονομικῶν νόμων, ἐπιβλαβῆ μόνον ἀποτελέσματα δύναται νὰ ἔχη ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ νέα θεωρία—συμπαθῆς εἰς τοὺς πολιτικούς, συμφέρουσα εἰς τοὺς κεφαλαιοκράτας—ἔτυχεν ἀμέσου ἐφαρμογῆς.

Ἐν Γαλλίᾳ διὰ νόμου τῆς 2/7 3-1791 (décret d' Allarde) καθηργήθη τὸ σύστημα τῶν κλειστῶν ἐπαγγελματίων καὶ ἐθεσπίσθη ἡ ἐλευθερία τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος. Ἐκαστος ἦτο ἐλεύθερος ν' ἀσκήσῃ οἷονδήποτε ἐπάγγελμα, τέχνην ἢ ἐμπόριον. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἐπακολουθήσας νόμος Le Chapelier τῆς 14/17-6-1791 ἐκήρυξε παράνομον πάντα συνεταιρισμόν, πᾶσαν σωματειακὴν ὀργάνωσιν ἀποβλέπουσαν ν' ἀυξήσῃ τὰ ἡμερομίσθια καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐλευθέρους συμβάσεις μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ ποινικὸς κώδιξ ἀπηγόρευσε τὸν συνεταιρισμὸν ἄνευ κυβερνητικῆς ἀδείας, ἀπηγόρευσε τὴν ἴδρυσιν ἐπαγγελματικῶν σωματείων καὶ ἐμέσως καὶ τὴν ἀπεργίαν.

Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα διάφοροι νόμοι ἀπηγόρευον πᾶσαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν τῶν ἐργατῶν πρὸς ἐπηρεασμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας. Τὸ 1799 ἐψηφίσθη γενικὸς νόμος, συμπληρωθεὶς τὸ 1800, δι' οὗ ἀπηγορεύθη ἡ σωματειακὴ ὀργάνωσις ἐν ὀνόματι τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας.

Τὰ ἀνωτέρω μέτρα τόσον ἐν Ἀγγλίᾳ ὅσον καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐθεωρήθησαν ἀπαραίτητα βάσει τῶν διδαγμάτων τῆς νέας ἐπιστήμης διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς οικονομικῆς καταστάσεως καὶ εἰδικώτερον τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν.

Ἦτο δὲ φυσικὸν ν' ἀπαγορευθῇ πᾶσα σωματειακὴ ὀργάνωσις καὶ δρᾶσις ὡς δυναμένη νὰ διαταράξῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ρυθμίζωνται «ἐλευθέρως» διὰ τῆς λειτουργίας τῶν οικονομικῶν νόμων οἱ ὁποῖοι ἦσαν «φυσικοὶ» καὶ πρὸ παντὸς «εὐεργετικοί». Αὐτὰ ἐπίστευον εἰλικρινῶς οἱ ἄνθρωποι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἄλλ' ὡς πολλάκις συμβαίνει, ἄλλαι αἱ προθέσεις τοῦ νομοθέτου καὶ ἄλλα τὰ ἀποτελέσματα τῶν νομοθετημάτων του.

Αἱ ἀγαθαὶ ἐλπίδες τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπαναστάσεως ἐστήριξαν ἐπὶ τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας δὲν ἐβράδυναν νὰ διαψευστοῦν.

Βεβαίως τὸ καιροφανὲς κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, τὸ σύστημα τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων μὲ τὰ μεγάλα πάγια κεφάλαια καὶ τοὺς πολλοὺς ἐργάτας, ἐπετέλεσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος θαύματα. Ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἤϋξανε ἀλματωδῶς. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ἄλλη ὄψις τοῦ νομισματος.

Ἐδημιουργήθη μία εὐρεῖα τάξις προλεταρίων ἥτοι ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι δὲν διέθετον παρὰ μόνον τὴν δύναμιν τῶν χειρῶν των. Οὗτοι εἰργάζοντο ὑπὸ συνθήκας ἀπιστεύτους σκληράς, ἡμείβοντο πενιχρότατα καὶ ἔζων εἰς ἐσχάτην

ἀθλιότητα. Τὸ δὲ χεῖριστον, δὲν εἶχον καμμίαν ἐλπίδα βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν θέσεως.

Δεκαπεντάωρος ἡμερησία ἐργασία εἰς τὰ ἐργοστασία Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἦτο φαινόμενον σύνηθες. Ἀναφέρονται περιπτώσεις 16ώρου ἢ 17ώρου ἐργασίας. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι λόγῳ τῶν χαμηλῶν ἡμερομισθίων (6—8 ὀβολῶν) καὶ τῶν ἀκριβῶν ἐνοικίων τῶν οἰκιῶν εἰς τὰς πόλεις οἱ πτωχοὶ ἐργάται καὶ ἐργάτριαι ἠναγκάζοντο νὰ κατοικοῦν πολλὰ χιλιόμετρα μακρὰν τοῦ ἐργοστασίου ὁπότε εἰς τὴν 15ωρον παραμονὴν εἰς τὸ ἐργοστάσιον προσετίθετο ἡ ταλαιπωρία τῆς μεταβάσεως καὶ ἐπανόδου. Ἦτο φαίνεται τραγικὸν τὸ θέαμα τῶν ἐργατῶν, τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν ὅταν τὸ βράδυ, πάντοτε κατάκοποι καὶ ρακενῶντοι, πολλάκις δὲ μουσκεμένοι, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς τρώγλας αἵτινες ἐχρησίμευον εἰς αὐτοὺς ὡς κατοικίαι.

Αἱ συνθῆκαι ἐργασίας τῶν παιδιῶν ἦσαν πραγματικὰ ἀπίστευτοι. Οἱ αὐγεῖς γονεῖς διὰ νὰ συμπληρώσουν τὸ πενιχρὸν ἡμερομισθιον ἔστειλλον τὰ παιδιὰ τῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια ἀπὸ ἡλικίας 6 ἐτῶν.

Εἰς τὰ κλωστήρια τῆς Γκρενόμπλης παιδιὰ ἡλικίας 6—8 ἐτῶν εἰργάζοντο ἐπὶ 12ωρον ἢ 14ωρον καθ' ἑκάστην ἔντὸς ἀτμοσφαιρας γεμάτης χνοῦδι καὶ σκόνην καὶ ἀπέθνησκον ἀπὸ φυματίωσιν πρὶν φθάσουν τὰ 20 ἔτη.

Εἰς τὴν τραγικὴν αὐτὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ φαινόμενον τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων αἵτινες ἐπηκολούθησαν τοὺς Ναπολεοντεῖους πολέμους καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων χιλιάδες προλεταρίων ἐρρίπτοντο εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἀπέθνησκον ἐκ τῶν στερήσεων.

Ταραχαὶ καὶ σπασίματα μηχανῶν ἐπηκολούθηον ἐκ μέρους τῶν ἐργατῶν οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον εἰς τὰς μηχανὰς τὴν αἰτίαν τῶν δεινῶν.

Αὐτὸ ἦτο τὸ κατάντημα εἰς τὸ ὁποῖον περιήγαγε τὴν ἐργατικὴν τάξιν τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, ἡ φιλελευθέρη οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία τὴν ὁποίαν ἐφήρμοζον τὰ κράτη τῆς δύσεως.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, τὸ κράτος δὲν ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν. Τὸ μόνον μέτρον ποὺ λαμβάνει τὸ κράτος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναβίωσιν τῶν συντεχνιῶν, εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις παντὸς εἶδους συνασπισμοῦ, πάσης σωματικῆς ὀργανώσεως. Ἄλλ' ἡ ἀπαγόρευσις αὐτὴ δὲν παρεβλάπτε τοὺς ἐργοδότας οἱ ὁποῖοι, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ συνεννοῦνται μεταξὺ τῶν διὰ τὴν αὔξησιν τῶν τιμῶν ἢ τὴν μείωσιν τῶν ἡμερομισθίων χωρὶς αἱ συνεννοήσεις αὐτῶν νὰ ἀποτελοῦν συνασπισμὸν, χωρὶς ἐπομένως νὰ ὑπόκεινται εἰς δίωξιν. Ἀντιθέτως, διὰ τοὺς ἐργάτας ἡ ἀπαγόρευσις ἦτο ρητὴ, πᾶσα δὲ παραβίασις τῆς ἀπαγορεύσεως καὶ πᾶσα συγκέντρωσις προσέλιπτε εὐκόλως εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀρχῶν. Οἱ ἐργάται ἀπομεμονωμένοι καὶ ἀνοργάνωτοι, ἄνευ οἰασθήποτε κρατικῆς προστασίας, εὗρισκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πανισχύρων κεφαλαιοκρατῶν.

Ἐξ ἄλλου, ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν συμβάσεων. Ἄλλ' ἐν τῇ συμβάσει ἐργασίας μεταξὺ ἐργοδότου καὶ ἐργάτου ὅταν ὁ νόμος ἀπούσιάζει, ὁ μόνος πραγματικὰ ἐλευθερὸς εἶναι ὁ ἐργοδότης.

Εἰς τὴν πάλιν μεταξὺ γαιοκτῆμονος, ἐργοδότου, ἐργοστασιάρχου ἢ ἐμπόρου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐργάτου ἀφ' ἑτέρου, ὁ πρῶτος θὰ ὑπερισχύσῃ ἀσφαλῶς ἔγραφεν ὁ Σμιθ (1776). Διότι οἱ ἐργοδοταὶ κεφαλαιοῦχοι δύνανται, κατὰ κανόνα, νὰ ζήσουν μὲ τὰ κεφάλαιά των καὶ νὰ ἀναμείνουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν συγκρούσεων. Ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ἐργάται δὲν δύνανται νὰ μείνουν ἄνευ ἐργασίας οὔτε μίαν ἑβδομάδα, πολλοὶ ὀλίγοι δύνανται νὰ ἀναμείνουν ἓνα μῆνα καὶ σχεδὸν κανεὶς ἐπὶ ἓνα ἔτος. (Ἄ δ ἄ μ Σ μ ἰ θ, ὁ Πλοῦτος τῶν Ἑθνῶν. Γαλλ. Ἔκδ. Garnier, 1822, βιβλ. I Κεφ. VIII).

Ἐνας μόνος ἐργοδότης—λέγει κάποιος λόρδος τὸ 1825—εἶχε τὸ δικαίωμα εἰς πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἀποπέμψῃ ὅλους τοὺς ἐργάτας του, ἑκατὸν ἢ χιλίους, ἐὰν δὲν ἤθελαν νὰ δεχθοῦν τὰ ἡμερομίσθια τὰ ὁποῖα ἐφαίνετο καλὸν εἰς αὐτὸν νὰ τοὺς προσφέρῃ. Ἄλλ' ἔθεωρεῖτο ὡς ἔγκλημα διὰ τὸ σύνολον τῶν ἐργατῶν νὰ ἐγκαταλείψουν ὅλοι συγχρόνως τὸν ἐργοδοτὴν αὐτὸν ἐὰν ἤρνεϊτο νὰ τοὺς δώσῃ τὰ ἡμερομίσθια ποῦ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς καλὸν νὰ ζητήσουν.

Οἱ Webb ἐξιστοροῦν (Κεφ. I & II) τὸ μακρὸν μαρτυρολόγιον τῶν Ἀγγλων ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιχειροῦντες νὰ συνασπισθοῦν διὰ νὰ βελτιώσουν τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας των, ἐχαρκτηρίζοντο ὡς συνωμοταί, ταραξίαι καὶ ἐπαναστάται καὶ ἐγίνοντο ἀντικείμενον αὐστηροτάτων δικαστικῶν διώξεων.

Τὸ 1818 ἐργάται βαμβακουργοὶ ἐδιώχθησαν βάσει παλαιοῦ νόμου τοῦ 1305, ἐπὶ συνωμοσίᾳ καὶ στάσει καὶ ἐτιμωρήθησαν μὲ δύο ἔτων φυλάκισιν διότι συνησπίσθησαν ἐπὶ σκοπῷ αὐξήσεως τῶν ἡμερομισθίων.

Ὁ Villermé, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε περὶ τὸ 1835 τὰ ἐργατικά ζητήματα ἐν Γαλλίᾳ, περιέγραψε μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν ἀθλιότητα εἰς τὴν ὁποίαν περιήγαγε τοὺς ἐργάτας ὁ θρίαμβος τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τοῦ *laissez faire*. Οἱ ὄροι τῆς ἐργασίας ἦσαν κυριολεκτικῶς ἀπάνθρωποι. Οἱ κατὰδικοι τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων ἐργάζονται μόνον 10ωρον καθ' ἑκάστην, παρατηρεῖ ὁ Villermé, οἱ δούλοι τῶν Ἀντιλλῶν ἑννέα ὥρας κατὰ μέσον ὄρον, ἐνῶ ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν τῇ μητροπολιτικῇ Γαλλίᾳ «ἐλ ε ὑ θ ε ρ ο ι ἀ π ό γ ο ν ο ι ἐ κ ε ἰ ν ω ν π ο ῦ δ ι ε κ ή ρ υ ξ α ν τ ἄ δ ι κ α ι ώ μ α τ α τ ο ῦ ἀ ν θ ρ ώ π ο υ» οἱ ὁποῖοι παρέμενον εἰς τὰ ἐργοστάσια ἐπὶ 15 ὥρας, ἔξ ὧν παρεχωρεῖτο 1,1/2 ὥρα διὰ τὸ φαγητόν. Εἰς τὴν Νορμανδίαν τὸ βούνευρον, ὁ βούρδουλας, διὰ τὰ ἐργαζόμενα παιδιὰ ἀνεγράφετο μεταξὺ τῶν ἐργαλείων τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ κλώστου. Διὰ τὴν ἐργασίαν τῶν παιδιῶν ὁ Villermé λέγει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐργασίας ἀλλὰ περὶ «βασανιστηρίου» ποῦ ἐπιβάλλεται εἰς παιδιὰ 6—8 ἔτων.

Ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ XIX αἰῶνος οὐδεμία προστατευτικῆ τῶν ἐργατῶν διάταξις ὑφίσταται. Τὰ μόνα κείμενα τὰ ἀφορῶντα τὰς ἀνθυγιεινάς ἢ ἐπικινδύνους ἐγκαταστάσεις ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ὑγίαν τῶν περιοίκων καὶ ὄχι τῶν ἐν αὐταῖς ἐργαζομένων.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὡς ἐξειλίχθη ὁ καπιταλισμὸς κατὰ τὰ πρῶτα του βήματα, ἐγκαταλείψας τοὺς ἐργάτας ἄνευ προστασίας καὶ περιαγαγὸν αὐτοὺς εἰς θέσιν ἀπλοῦ ἐμπορεύματος, ὑποκειμένου εἰς τὰς διακυμάνσεις τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἔφερεν αὐτοὺς εἰς κατάστασιν χείρονα τῶν παλαιῶν δούλων. Διότι

ὁ δούλος ἀπετέλει κεφάλαιον, τὸ ὅποιον ὁ κύριος εἶχε συμφέρον νὰ συντηρήσῃ ἐν καλῇ καταστάσει. Κατὰ συνέπειαν διέτρεφεν ὁ κύριος τὸν δούλον καὶ ὅταν δὲν εἶχεν ἐργασίαν, τοῦ παρείχε δὲ καὶ νοσηλείαν ἐν περιπτώσει ἀσθενείας. Ἀντιθέτως, ὁ ἐργοδότης ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ἐργάτην μόνον ἐφ' ὅσον οὗτος ἐργάζεται δι' αὐτόν, ἀδιαφορεῖ δὲ ἐν περιπτώσει ἀσθενείας ἢ ἀνεργίας.

«Οἱ δούλοι φθείρονται καὶ γηράσκουν εἰς βάρος τοῦ κυρίου των, ἐνῶ οἱ ἐλεύθεροι ἐργάται φθείρονται καὶ γηράσκουν εἰς βάρος αὐτῶν τῶν ἰδίων». Τοῦτο ἐλέγχθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σμιθ εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ διὰ δούλων ἐργασία εἶναι ἀκριβωτέρα τῆς δι' ἐλευθέρων ἐργατῶν. Ἦτο τοῦτο ἀπολύτως ἀκριβὲς διὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἐλέγχθη καὶ ἐπὶ ἕνα σχεδὸν ἀκόμη αἰῶνα, ὁπότε ἡ ἐργατικὴ νομοθεσία ἦτο ἀνύπαρκτος καὶ οἱ ἐργάται ἐθεωροῦντο ἀπολὸν ἐμπόρευμα. Ἡ χρησιμοποίησις ἐλευθέρων ἐργατῶν ἦτο πράγματι σύστημα εὐθηρότερον διὰ τοὺς ἐργοδοτίας ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς δουλείας, δι' ὃ καὶ εὐχαρίστως τὸ ἀπεδέχθησαν.

Αἱ ἰθύνουσαι τάξεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεκάλυψαν ἐν τῇ νέᾳ βιομηχανικῇ πολιτικῇ τὴν πηγὴν κολοσσιαίων κερδῶν, ἀπεδέχθησαν ἀσιμένως τὴν νέαν οἰκονομικὴν θεωρίαν τοῦ φιλελευθερισμοῦ, διὰ νὰ δικαιολογήσουν ἠθικῶς τὴν νέαν πολιτικὴν. Ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἐργατῶν εἰς τὴν τύχην των, ἡ ὁποία προηγουμένως ἦτο συμπτωματικὴ, ἀπόρροια τῶν ἐκάστοτε κρατουσῶν συνθηκῶν καὶ προεκάλει ἀντιρρήσεις, διαμαρτυρίας καὶ τύψεις, ἥδη καθιεροῦνται ὡς ἀρχὴ ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης (*).

Ἐνώπιον τῆς δραματικῆς αὐτῆς καταστάσεως ἡ ἀπὸ καθέδρας ἐπιστήμη καὶ τὰ κράτη ἐπεδείκνουν πλήρη ἀδιαφορίαν.

Ἡ μὲν ἐπιστήμη ἐδίδασκε ὅτι τὰ φαινόμενα τῶν κρίσεων εἶναι προσωρινὰ καὶ ὅτι ἡ ἀνεργία, ὁ ὑποσιτισμὸς, οἱ ἐκ πείνης θάνατοι εἶναι τὰ λύτρα τῆς προόδου.

Τὰ δὲ κράτη ἀπέφευγαν πᾶσαν παρέμβασιν διὰ νὰ μὴ θίξουν τὴν οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν (τὴν ἐλευθερίαν τῶν ... ἐργοδοτῶν) προστατευομένην ἀπὸ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου!

Ἄλλ' εὐτυχῶς, ἡ σωτηρία ἀντίδρασις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ. Ἐὰν ἡ ἐπίσημος ἐπιστήμη καὶ αἱ κυβερνήσεις ἐπηρεαζόμεναι ἀπὸ τὰ μεγάλα συμφέροντα ἐσιώπων, ἐν τούτοις, εὐσυνειδητοὶ ἄνθρωποι ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιήγαγε τοὺς ἐργάτας τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα.

Φωτεινὰ πνεύματα μὲ πρωτοπόρον τὸν Sismondī (1773—1842) μελετήσαντα τὴν νέαν θεωρίαν τοῦ φιλελευθέρου καπιταλισμοῦ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἡ ἁρμονία τῶν συμφερόντων τὴν ὁποίαν δῆθεν ἐξησφάλιζε ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς ἦτο πλά-

(*) Διὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἀγγλῶν ἐργατῶν βλ. Sidney et Beatrice Webb, Histoire du Trade—Unionisme βλ. γενικώτερον Gide et Rist, Histoire des Doctrines Économiques. Δ. Σ τ ε φ α ν ἰ δ ο υ, Ἱστορία τῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς. H e r k n e r, τὸ Ἐργατικὸν Ζήτημα, Μετάφρ. Καλιτσονάκη. Γ. Π α π α λ ε ξ α ν δ ρ ἦ, Ὁ Ἀδὰμ Σμιθ καὶ ἡ Ἐργατικὴ τάξις, 1955.

σμα φαντασίας. Καὶ ὅτι ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους ἐπεβάλλετο πρὸς ρύθμισιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, πρὸς υπεράσπισιν τῶν οικονομικῶς ἀσθενῶν κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν οικονομικῶς πανισχύρων.

Τινὰ ἐκ τῶν κριτικῶν τούτων πνευμάτων προώθησαν τὴν κριτικὴν τῶν μέγχοι καὶ τῆς ἱερᾶς κιβωτοῦ, τοῦ θεμελιώδους θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς ὁποίας ἠρνήθησαν τὴν ἱερότητα. Εἶναι οἱ βραδύτερον ἀποκληθέντες σοσιαλισταί.

Δὲν εἶναι τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης ἔργον νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν κριτικὴν τῆς φιλελευθέρου οικονομίας ἀπὸ τοὺς θεωρητικούς κοινωνικούς ἀναμορφωτάς.

Ἐξαιρετικῶς θὰ ὁμιλήσωμεν δι' ἓνα, τὸν Owen, ὁ ὁποῖος συνεδύασε θεωρίαν καὶ πράξιν. Ὁ Ροβέρτος Owen (1771—1858) ὑπῆρξε μοναδικὸν φαινόμενον ἐργοδότη—κοινωνικοῦ μεταρρυθμιστοῦ καὶ διδασκάλου κομμουνιστοῦ.

Γεννηθεὶς εἰς μικρὰν πόλιν τῆς Οὐαλλίας, υἱὸς χειροτέχνου, ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς μαθητῆς χειροτέχνης καὶ ἐμποροῦπάλληλος. Ταχύτατα ὅμως ἐξελίχθη εἰς ἰδιοκτήτην μεγάλης κλωστοβιομηχανίας τῆς Σκωτίας. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του αὐτὴν ἐπέδειξε προσόντα ἀνθρωπιστοῦ καὶ μεταρρυθμιστοῦ (1800—15) τὰ ὁποῖα τὸν ἀνέδειξαν εἰς διεθνή προσωπικότητα εὐρισκομένην εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ξένους ἠγεμόνας ἐνδιαφερομένους διὰ τὰ ἐργατικά ζητήματα.

Εἶναι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὅπως καὶ ἐν Εὐρώπῃ οὕτω καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ εἶχον λησμονήσει ὅτι οἱ ἐργάται ἦσαν ἄνθρωποι καὶ ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐργάζωνται συνεχῶς ὅπως αἱ μηχαναί. Εἶναι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν τὰ παιδάκια πέντε ἐτῶν, ἡμίγυμνα, ἔρχον ἐπὶ 13—15 συνεχεῖς ὥρας κάτω ἀπὸ τὰς μηχανὰς διὰ νὰ συλλέξουν τὰ ἀποτρίμματα...

Ὁ Owen ὡς ἐργοδότης ἀντέδρασε δραστηρίως. Ἡῤῥησε τὰ ἡμερομίσθια, ἠλάττωσε τὸν χρόνον ἐργασίας, περιώρισε τὴν ἐργασίαν γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων, κατήργησε τὰ συνήθη τότε ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐργοδότη ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα, ἴδρυσεν διὰ τοὺς ἐργάτας του κατοικίας, σχολεῖα, νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, κέντρα ἀναψυχῆς, ἀνέλαβε τὴν πώλησιν πρὸς τοὺς ἐργάτας τροφίμων ἠγγυημένης ποιότητος, εἰς τιμὰς κόστους, τέλος, ἐχορήγει ἐπιδόματα εἰς τοὺς ἀνέργους κατὰ τὰς περιόδους οικονομικῆς κρίσεως. Εἰδικώτερον ἐμείωσε τὰς ἐργασίμους ὥρας διὰ τοὺς ἐνηλίκους ἀπὸ 17 εἰς δέκα. Δὲν ἐδέχετο παιδιὰ κάτω τῶν δέκα ἐτῶν. Κατόπιν ἐνεργειῶν του ἐξεδόθη ὁ νόμος τοῦ 1819 ὅστις καθώριζε τὸ 9ον ἔτος διὰ τὴν εἰσοδογὴν τῶν παιδιῶν, εἰς τὰ ἐργοστάσια. Εἶναι τὸ πρῶτον δεῖγμα ἐργατικῆς νομοθεσίας.

Ὁ Owen διὰ πολλῶν μελετῶν (1817—1844) ἐπολέμησε τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ἐδίδαξε τὴν κοινοκτημοσύνην. Ἐπεχείρησε νὰ ἰδρῦσῃ ἐν Ἀμερικῇ κομμουνιστικὰς κοινότητας (τὴν Νέαν Ἀρμονίαν εἰς Ἰνδιάναν τὸ 1825). Ἄλλ' ἐὰν τὸ συγγραφικόν του ἔργον ὑστερεῖ ἀπέναντι τῶν συγχρόνων του Γάλλων σοσιαλιστῶν καὶ ἐὰν αἱ ἀπέταιροι πρὸς ἴδρυσιν κομμουνιστικῶν ἀποικῶν, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπέτυχον, παραμένει πάντως κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ὁ πατήρ τῆς Ἐργατικῆς Νομοθεσίας.

Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα οἱ ἐργάται, μὲ ἀγῶνας σκληροὺς καὶ αἱματηροὺς, θὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπιτύχουν ὅτι ὁ Owen ἐφήρμοσεν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας εἰς τὸ

ἐργοστάσιόν του τῆς Σκωτίας. Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα οἱ ἐργάται θὰ προσπαθήσουν νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὰς ὀδυνηρὰς συνεπειὰς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποίαν «διεκήρυξεν» ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1879. Θὰ προσπαθήσουν νὰ μειώσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐργοδοτῶν νὰ τοὺς κακοποιοῦν καὶ νὰ τοὺς ἐκμεταλλεύονται καὶ θὰ προσπαθήσουν νὰ διευρύνουν τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἰδικήν των νὰ ζοῦν ὡς ἄνθρωποι.

Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε τραχὺς καὶ δύσκολος. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ριζοσπαστῶν—σοσιαλιζόντων—σοσιαλιστῶν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῶν κρατῶν ὑπῆρξε βραδεία. Ἐχρειάσθη μακρὰ καὶ ἐπίμονος συνδυασμένη ἐνέργεια τῶν κοινωνικῶν ἀναμορφωτῶν διὰ τοῦ καλῆμον τῶν ἰδίων τῶν ἐργατῶν, διὰ συνεχοῦς πάλης καὶ τῶν φωτισμένων κυβερνήσεων διὰ τῆς λήψεως μέτρων προστασίας τῆς ἐργασίας, οὕτως ὥστε ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ νὰ νικήσῃ τὴν διήθεν οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν καὶ οἱ ἐργάται νὰ ἀπελευθερωθῶν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ κεφαλαιοκρατικῶ συστήματος.

Ἐβράδυνε πολὺ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ὅτι τόσον ἡ πολιτικὴ ὅσον καὶ ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία δὲν ἀρκοῦν διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅτι διὰ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος εὐτυχὴς χρειάζεται φαγητόν, ἐνδύματα καὶ στέγην. Ὅτι τὸ κράτος δὲν δύναται νὰ θεάται ἀπαθῶς τὴν ἀθλιότητα. Ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἀφρημένον δικαίωμα τὸ ὁποῖον παραχωρεῖ εἰς τὸν πολίτην τὸ Σύνταγμα. Ἡ ἐλευθερία συνίσταται εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ πάσης οἰκονομικῆς καταπίεσεως, εἰς τὴν δυνατότητα τῆς προόδου καὶ τῆς εὐημερίας. Ἡ ἐλευθερία ἢ ὀνομαστικὴ χωρὶς τὴν ἐλευθερίαν τὴν πραγματικὴν ἀποτελεῖ φαινάκην.

Μεταξὺ τοῦ ἀδυνάτου καὶ τοῦ δυνατοῦ ἡ ἐλευθερία καταπιέζει καὶ ὁ νόμος ἀπελευθερώνει, ἐκήρυξεν ὁ Lacordaire, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Γάλλων ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων τοῦ XIX αἰῶνος (1802—1861).

Δύο ἦσαν τὰ θεμελιώδη ἐπιτεύγματα τῶν ἀγώνων τῆς ἐργατικῆς τάξεως κατὰ τὸν XIX αἰῶνα: Ἡ καθολικὴ ψήφος καὶ ἡ συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία. Καὶ διὰ τῆς καθολικῆς ψήφου καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνδικαλισμοῦ ἐπιτεύχθη ἡ βελτίωσις τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας: Μείωσις τοῦ ἐργασίμου χρόνου. Αὐξήσις τῆς ἀμοιβῆς. Κοινωνικὴ ἀσφάλεια.

Ἡ ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις τοῦ συνδικαλισμοῦ ἴσχυσεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1799 μέχρι καὶ τοῦ 1824. Ἐν Γερμανίᾳ οἱ ἀπαγορεύσεις τῶν συνασπισμῶν ἤρχισαν καταργούμεναι ἀπὸ τῆς 7ης δεκαετηρίδος τοῦ XIX αἰῶνος. Τὸ 1862 διὰ τοὺς τυπογράφους. Τὸ 1865 διὰ τοὺς καπνεργάτας. Ἐν Γαλλίᾳ μόλις τὸ 1884 κατηργήθη ὁ ἀπαγορευτικὸς νόμος Le Chapelier τοῦ 1791, καὶ οὕτω ἓνα αἰῶνα μετὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν ἤρχισεν ἀνατέλλουσα ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία διὰ τὸν Γάλλον ἐργάτην.

Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι διαρκούσης τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ συνδικαλισμοῦ οἱ ἐργάται ἔμειναν ἄπρακτοι. Τουναντίον, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν οἱ ἐργάται ὀργανοῦντο καὶ ἠγωνίζοντο καὶ ἐδιώκοντο. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ νομι-

σθῆ ἐπίσης ὅτι μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς ἀπαγορεύσεως καὶ τὴν νομιμοποίησιν τοῦ συνδικαλισμοῦ οἱ ἀγῶνες κατέστησαν εὐκολοὶ καὶ ἀνώδυνοι. Οἱ ἀγῶνες ἐξηκολούθησαν. Καὶ αἱ διώξεις ἐσυνεχίσθησαν ἐπίσης. Ἄλλ' οἱ καρποὶ τῶν ἀγῶνων ὠρίμαζαν.

Τὸ πρῶτον Σύνταγμα εἰς τὸ ὁποῖον ἐνεγράφη ρητῶς τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι, μορφή τοῦ ὁποῖου εἶναι καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλιζέσθαι, ὑπῆρξε τὸ Βελγικὸν τοῦ 1831. Τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα τοῦ 1844 δὲν περιεῖχε ἀνάλογον διάταξιν. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 μετὰ μακρὰν συζήτησιν καὶ ἔντονον ἀντίδρασιν περιέλαβε τὸ πρῶτον διάταξιν περὶ τοῦ δικαιώματος τῶν Ἑλλήνων νὰ συνεταιρίζονται (ἄρθρ. 11) εἰλημμένην ἐκ τοῦ Δανικοῦ τοῦ 1849. Ἐκτοτε τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι ἀλλαγῶν μὲν ἀνεγνωρίσθη ρητῶς ὑπὸ τῶν Συνταγμάτων ἀλλαγῶν δὲ ἐθεωρήθη ὡς προέκτασις τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Καὶ οὕτω ἐνεγράφη ὁριστικῶς εἰς τὸν κατάλογον τῶν κλασικῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν.

Ἐξ ἄλλου, οἱ ὅροι τῆς ἐργασίας ἐβελτιοῦντο συνεχῶς. Ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ 1847 θεσπίζεται τὸ 10ωρον τῆς ἡμερησίας ἐργασίας.

Ἐν Γαλλίᾳ τὸ 1848 θεσπίζεται τὸ 12ωρον μόλις δὲ τὸ 1904 γίνεται δεκτὸν τὸ 10ωρον καὶ μόνον ἐκεῖ ὅπου ἐργάζονται γυναῖκες καὶ νεαροὶ ἐργάται. Ἐν Γερμανίᾳ τὸ 10ωρον θεσπίζεται τὸ 1910. Γενικῶς δὲ εἰς τὰς ἀνθρῶπινὰς ἐγκαταστάσεις, ἰδίως εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, αἱ ὄροι ἐργασίας μειοῦνται ἔτι πλέον εἰς ὅλας τὰς χώρας.

Ἄλλ' ἢ μείωσις τῶν ὥρων ἐργασίας δὲν εἶναι τὸ μόνον ἀπόκτημα τῶν ἐργατῶν. Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ XIX αἰῶνος ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη, φιλελεύθερα ἢ αὐταρχικὰ συναγωνίζονται εἰς τὴν ἄσκησιν κοινωνικῆς πολιτικῆς. Αἱ παρεμβάσεις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν πολλαπλασιαζοῦνται εἰς πείσμα τῶν φιλελευθέρων οἰκονομολόγων. Ἐνας νέος θεσμὸς μεγίστης κοινωνικῆς σημασίας ἐμφανίζεται ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐδραιοῦται: Ὁ θεσμὸς τῆς ὑποχρεωτικῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως (1883—1913) (*).

II

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΣΜΟΥ

Ὁ XIX αἰὼν ἤρχισε μὲ τὸν θρίαμβον τοῦ φιλελευθερισμοῦ, μὲ τὴν διακίρῴσιν τῆς ἀποχῆς τοῦ κράτους ἀπὸ πάσης παρεμβάσεως. Ἐλίξε δὲ μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ.

Οἱ συγγραφεῖς ἀνέτρεψαν τὴν θεωρίαν τῆς φιλελευθέρου οἰκονομίας. Οἱ δὲ πολιτικοὶ μετέφεραν εἰς τὴν πράξιν τὴν θεωρίαν τῆς παρεμβάσεως καὶ ἤσκησαν κοινωνικὴν πολιτικὴν ἐπὶ βάσεων συνεχῶς εὐρύτερων.

Τὸ φαινόμενον ὑπῆρξε γενικόν. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ἡ Γερμανία ὑπῆρξεν ἡ πρωτοπόρος εἰς τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν. Ἐκεῖ, τὰ θεωρητικὰ

(*) Περὶ τῶν «Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων» καὶ τῆς «Κοινωνικῆς Ἀσφαλείας», βλ. Paul Durand, La Politique Contemporaine de la Sécurité Sociale, 1953. βλ. ἐπίσης Χρ. Ἀγαλλοπούλου, Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις, 1955, Ἀνδρ. Χερσοχόυ, Γενικαὶ Ἀρχαὶ τῆς Κοινωνικῆς Ἀσφαλίσεως, 1955.

βάθρα τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως ἔγιναν ολοκληρωμένον σύστημα. Ἐκεῖ, μία συντηρητικῆ, σχεδὸν ἀπολυταρχικῆ, ἀλλὰ φ ο τ ι σ μ ἔ ν η κυβέρνησις ἐπραγμα- τοποίησε ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀποκληθέντος «κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ».

Μετὰ τὴν νίκην τοῦ 1870 καὶ τὴν ἐνοποίησιν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους ἤρχισε μία περίοδος ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἐνισχυθείσης καὶ ἀπὸ τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τῶν πέντε δισεκατομμυρίων φράγγων πού ἐπλήρω- σεν ἡ Γαλλία.

Τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας παρηκολούθησε, ὡς ἦτο εὐλογον, συγκέν- τρωσις ἀγροτικῶν πληθυσμῶν εἰς τὰ ἀστικά κέντρα καὶ δημιουργία εὐρείας τά- ξεως βιομηχανικοῦ προλεταριάτου. Ἄλλὰ συγχρόνως παρατηρήθη ἀλματική πρόο- δος τοῦ ἐπαναστατικοῦ τότε σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1871 ἕως τὸ 1878 ἐτετραπλασίασε τὴν εἰς ψήφους δύναμίν του. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐνέ- βαλεν εἰς ἀνησυχίαν τὸν σιδηροῦν καγκελλάριον ὅστις διηύθυνε τὰς τύχας τῆς Γερμανίας. Ἐξ ἄλλου, δύο ἀπόπειραι κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀυτοκράτορος ἔλαβον χώραν ἐντὸς ἐνὸς ἔτους. Ὁ Βίσμαρκ ἀπεράσισε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν βίαν ἐν συνδυασμῷ μὲ πολιτικὰ μέτρα. Ἐψήφισε τὸ 1878 τὸν νόμον κατὰ τῶν σοσιαλι- στῶν δι' οὗ ἔθεσε ἐκτὸς νόμου τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα, ἐφυλάκισεν ἢ ἐξώρισεν τοὺς ἀρχηγούς του καὶ κατέσχε τὰς ἐφημερίδας του. Ἀνέστειλε τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταιρίζεσθαι.

Ἄλλ' ἐγνώριζεν ὁ σόφρων ἐκεῖνος ἡγέτης ὅτι ἡ βία δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν στήριξιν καὶ τὴν γαλήνην τοῦ καθεστώτος. Ἐγνώριζεν ὅτι ἀπαιτεῖται κ ρ ᾶ σ ι ς π ε ι θ ο ὦ ς κ α ἰ β ῖ α ς, ἵνα κατὰ Πλάτωνα εἴπωμεν. Δι' ὃ καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ καὶ ἀπεδέχθη τὴν ἀνάγκην τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων.

Οἱ δικαιολογητικοὶ λόγοι τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, δηλ. τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῶν ἀσθενεστέρων ἐκτίθενται σαφῶς εἰς τὸ περίφημον διάγ- γελμα τοῦ Γερμανοῦ Ἀυτοκράτορος πρὸς τὴν Βουλὴν τῆς 17 Νοεμβρίου 1881 καθὼς καὶ εἰς τὰς εἰσηγητικὰς ἐκθέσεις τῶν νόμων περὶ κοινωνικῶν ἀσφαλί- σεων καὶ ἄλλους λόγους τοῦ Καγκελλαρίου :

«Τὸ κράτος δέον νὰ λάβῃ θετικὰ μέτρα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐχόντων ἐν γένει ἀνάγκην βοήθειας. Πρέπει νὰ παράσχῃ με- γαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ μεγαλυτέραν ἀρωγὴν. Τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ὑπο- χρέωσις ὑπαγορευομένη ἀπὸ τὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἀλλὰ συγ- χρόνως καὶ καθήκον πολιτικῆς συντηρητικῆς πρὸς διατήρησιν τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη δέον νὰ καλλιεργήσῃ εἰς τὰς προλεταριακὰς τάξεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ αἱ πλέον πολυάριθμοι καὶ αἱ ὀλιγώτερον μορφωμένοι, δέον νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι μόνον ὀργάνωσις ἀναγ- καία ἀλλὰ καὶ ὀργάνωσις ἐνεργητικῆ· ὅτι τὸ κράτος δὲν ἐφευρέθη διὰ τὴν προστασίαν τῶν εὐημερουσῶν τάξεων ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῶν ἀσθενεστέρων· ὅτι τὸ κράτος δὲν ἐνθυμεῖ- ται τοὺς πολίτας μόνον ὅταν πρόκειται νὰ τοὺς στρατεύσῃ ἢ νὰ τοὺς φορολογή-

ση ἀλλὰ καὶ ὅταν πρόκειται νὰ τοὺς προστατεύσῃ εἰς τὴν μεγάλην λεωφόρον τῆς ζωῆς. Ἡ σκέψις ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσάγομεν τὸ σοσιαλιστικὸν στοιχεῖον δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ...

Τὸ κράτος δὲν ἔχει μόνον προορισμὸν τὴν τήρησιν τῆς ἐννόμου τάξεως δηλ. τὴν προστασίαν τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων. Ἄλλ' ἔχει καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συμβάλλῃ θετικῶς εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν ἀπάντων τῶν μελῶν του, ἰδίᾳ ὁμῶς τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν ἐνδεῶν, χρησιμοποιοῦν πρὸς τοῦτο ὅλους τοὺς εἰς τὴν διάθεσίν του πόρους τοῦ συνόλου.

Ἡ θεραπεία τῶν κοινωνικῶν κακῶν δὲν ἐπιτυγχάνεται ἀποκλειστικῶς διὰ τῆς καταστολῆς τῶν σοσιαλιστικῶν παρεκτροπῶν ἀλλὰ καὶ συγχρόνως διὰ τῆς ἐπιδιώξεως τῆς προόδου καὶ τῆς εὐημερίας τῶν ἐργαζομένων».

Τέλος, ὁ Βίσμαρκ, εἰς λόγον τοῦ τῆς 9 Μαΐου 1884, ἀνεγνώρισε τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας. «Ἀναγνωρίζω, ἔλεγεν, ἀδιστακτῶς τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας καὶ θὰ τὸ ὑπερασπίσω ἐφ' ὅσον κατέχω αὐτὴν τὴν θέσιν. Τοῦτο πρᾶττων δὲν εὐρίσκομαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ Προωσικοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου». Πράγματι, ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Προωσίας τῆς 5.2.1794 περιελάμβανε μεταξὺ ἄλλων: «Εἰς ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν λείπουν παρὰ μόνον τὰ μέσα καὶ ἡ εὐκαιρία διὰ νὰ κερδίσουν τὴν συντήρησιν ἑαυτῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των πρέπει νὰ παρασχεθῇ ἐργασία ἀνάλογος μὲ τὰς ἱκανότητάς των».

Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ ἐπισημῶς διατυπωθέντες λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἤγαγον τὰς Γερμανικὰς κυβερνήσεις εἰς τὴν ἄσκησιν κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ εἰς τὴν μερικὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ. Πρόκειται περὶ κειμένων μεγάλης διδακτικῆς ἀξίας διὰ τοὺς συγχρόνους πολιτικοὺς ἀνδρας.

Ἄς ἴδωμεν τώρα πῶς ἐγενήθη ὁ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμὸς καὶ ποῖα εἶναι τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα σημεῖα τῆς διδασκαλίας του καὶ τῆς συμβολῆς του εἰς τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1872 συνῆλθεν εἰς τὴν μικρὰν Γερμανικὴν πόλιν Ἀϊζενάχ (Eisenach) τὸ περίφημον συνέδριον τὸ ὁποῖον ἔθεσε τὰς θεωρητικὰς βάσεις τῆς νέας κοινωνικῆς πολιτικῆς τῆς Γερμανίας.

Εἰς τὸ συνέδριον ἔλαβον μέρος πολλαὶ προσωπικότητες, καθηγηταὶ πανεπιστημίων, νομομαθεῖς, κρατικοὶ λειτουργοί, ἐκπρόσωποι κομμάτων καὶ ἐργατικοὶ ἡγέται.

Οἱ φιλελεύθεροι ὠνόμασαν τοὺς συνελθόντας, εἰρωνικῶς, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν συμμετεχόντων καθηγητῶν, «ἀπὸ καθέδρας σοσιαλιστάς». Οἱ συντηρητικώτεροι τῶν συνέδρων ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Schmoller ἐκράτησαν τὸν τίτλον, ὡς τίτλον τιμῆς. Ἐνῶ οἱ ριζοσπαστικώτεροι, ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Wagner προετίμησαν διὰ τὴν κίνησιν τῶν νέων ἰδεῶν τὸν τίτλον τοῦ «Σοσιαλισμοῦ τοῦ Κράτους» (*).

(*) Ὑπάρχουν βεβαίως διαφοραὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Schmoller ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Wagner ἀφ' ἑτέρου. Ἀλλὰ δὲν δικαιολογεῖται ὁ χωρισμὸς εἰς δύο σχολάς.

Οί συνελθόντες εξέδωσαν διακήρυξιν «μανιφέστον», συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Schmoller, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετέθησαν οἱ λόγοι οἱ ἐπιβάλλοντες τὴν κρατικὴν παρέμβασιν καὶ οἱ νέοι σκοποὶ τοῦ κράτους.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ σύνοδοι συνέτηξαν τὸν «Σύνδεσμον Κοινωνικῆς Πολιτικῆς» ὁ ὁποῖος ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας διὰ δημοσιευμάτων ἐξελαίκευσε τὰς ιδέας τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ ἢ σοσιαλισμοῦ τοῦ Κράτους.

Θεμελιώδης ἰδέα τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίκλησις τῆς παρεμβάσεως τοῦ κράτους πρὸς ἐπαγόρθωσιν τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν καὶ βαρβαρικῶν μεταμorfωσιν τῆς κοινωνίας.

Ἡ ἰδέα δὲν ἦτο νέα. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1841 ὁ Γάλλος Louis Blanc εἰχε ζητήσει τὴν παρέμβασιν τοῦ κράτους διὰ τὴν ἐπαγόρθωσιν τῶν ἀδικιῶν τῆς παρουσίας κοινωνίας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡρεμον ἄνευ βιαιῶν κλονισμοῦ προπαρασκευῆν τῆς μελλούσης.

Ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν; διερωτᾶται ὁ Louis Blanc. Καὶ ἀπαντᾷ: Ναι, εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἢ κρατικὴν παρέμβασιν ἐὰν ἐλευθερίαν νοοῦμεν ἕνα ἀφηρημένον δικαίωμα παραχωρούμενον ἀπὸ τὸ Σύνταγμα εἰς κάθε ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι περισσότερον. Συνίσταται εἰς τὴν δυνατὸτητα ἥτις παρέχεται εἰς τὸ ἄτομον νὰ ἀσκήσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἰκανότητάς του ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δικαιοσύνης καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ νόμου.

Μὲ τὴν ἠθελημένην σύγχυσιν μεταξὺ ὀνομαστικῆς καὶ πραγματικῆς ἐλευθερίας κατήντησε νὰ ὀνομάζουσι ἄνθρωπος ἐλευθέρους, ἄνθρωπος πράγματι δούλους τῆς ἀμαθείας, δούλους τῆς πείνης, δούλους τῆς τύχης. Ἡ ἐλευθερία ἢ ὀνομαστικὴ χωρὶς τὴν ἐλευθερίαν τὴν πραγματικὴν ἀποτελεῖ φρικαλέαν καταπίεσιν. Ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν πραγματικὴν ἐλευθερίαν.

Μετὰ τὸν Louis Blanc δύο Γερμανοὶ σοσιαλισταὶ ὁ Rodbertus καὶ ὁ Lassalle ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι καὶ ἐμπνευσταὶ τῆς συστηματικῆς κρατικῆς παρεμβάσεως.

Ὁ Rodbertus (1805—1875) ὑπῆρξεν εἰς τὸν ὀικονομικὸν τομέα ὑπὲρ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ σοσιαλισμοῦ. Δι' ὃ καὶ διεφώνει μὲ τοὺς ἀπὸ καθέδρας σοσιαλιστάς οἱ ὁποῖοι ἀνήγαγον τὸν συμβιβασμὸν καὶ τὸν μερικὸν σοσιαλισμὸν εἰς δόγμα (*).

Ὁ Lassalle (1825—1864), ὁ ἕτερος τῶν προδρόμων τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ ἀνέμενεν ἐπίσης ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα.

Διὰ τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἔγραφε, τὸ κράτος δὲν ἔχει ἄλλον προορισμὸν παρὰ νὰ προστατεύῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀτόμων. Ἡ ἰδέα αὕτη θὰ ἦτο ἰκανοποιητικὴ ἐὰν εἶμεθα ὄλοι ἐξ ἴσου ἰσχυροὶ, ἐξ ἴσου εὐφρεῖς, ἐξ ἴσου μορφωμένοι, ἐξ ἴσου πλούσιοι. Δεδομένου ὅμως ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης εἶναι ἀνύπαρκτος,

(*) Μολοντί οἱ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισταὶ στηρίζονται ἐν πολλοῖς ἐπὶ τῆς διδασκαλίας του, καὶ τὸ ὀμολογοῦν, αὐτὸς οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ. Τοὺς ἀπεκάλει σοσιαλιστάς τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, δὲν ἠθέλησε δὲ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Ἀϊξνάχ.

ὁ περιορισμὸς τοῦ κράτους εἰς τὰ ἔργα νυκτοφύλακος σημαίνει ἐγκατάλειψιν τῶν ἀδυνάτων εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δυνατῶν.

Ὁ Lassalle ἐζήτηε τὸν βαθμιαῖον περιορισμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἀνέμενε τὴν πλήρη ἐξαφάνισίν της ἐντὸς ἑκατὸν ἢ διακοσίων ἐτῶν.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν κυρίως ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμὸν καὶ τὴν παραφυ-
άδα του, τὸν σοσιαλισμὸν τοῦ κράτους.

Ὁ καθορισμὸς τῶν σκοπῶν τοῦ κράτους εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς νέας διδα-
σκαλίας : Μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων ἑνὸς ἔθνους
ὑφίσταται πέραν τῶν οικονομικῶν σχέσεων καὶ μία ἠθικὴ ἀλληλεγγύη πολὺ βαθυ-
τέρα, ἣτις εἶναι συνέπεια τῆς κοινότητος τῆς γλώσσης, τῆς ἱστορίας, τῶν ἠθῶν,
τῶν ἐθίμων, τῶν παραδόσεων, τῶν πολιτικῶν θεσμῶν. Τὸ κράτος εἶναι τὸ ὄργα-
νον δι' οὗ ἀσκεῖται ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἀλληλεγγύη καὶ δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἀδιάφο-
ρον ἐνώπιον τῆς ἀθλιότητος ἑνὸς μέρους τοῦ ἔθνους. Δὲν ἔχει τὸ κράτος ὡς μό-
νην ἀποστολὴν τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, τὴν προσιασίαν ἀπὸ πάσης ἐκδηλώσεως
βίας, ἐκ τῶν ἔξω ἢ ἐκ τῶν ἔσω, ὅπως ἤθελον οἱ ὀπαδοὶ τῆς «φιλελευθέρως» σχο-
λῆς, ἀλλ' ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ ἓνα ὑψηλότερον προορισμὸν, τὴν ἐξάπλωσιν τῶν
ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας εἰς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερα στρώ-
ματα τοῦ λαοῦ.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προορισμοῦ του, τὸ κράτος δέον νὰ περιορίσῃ τὴν οἰκο-
νομικὴν ἐλευθερίαν, εἰδικότερον δὲ τὴν ἐλευθερίαν τῶν συμβολαίων καὶ τὴν ἀτο-
μικὴν ἰδιοκτησίαν. Ἐν τῷ περιορισμῷ τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας περιλαμβάνε-
ται καὶ ἡ μερικὴ κατάργησις τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου.

Ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς φορολογίας τὸ κράτος θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν δικαιότεραν
κατανομήν τοῦ ἐθνικοῦ εισοδήματος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ εἰς τὴν ἀνύψω-
σιν τῶν ἀσθενεστέρων τάξεων εἰς βάρος τῶν ἰσχυροτέρων.

Οἱ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισταὶ ἀναγνωρίζουν κατ' ἀρχὴν τὴν ἀτομικὴν ἰδιο-
κτησίαν διὰ λόγους σκοπιμότητος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι διόλου ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὸν
τρόπον καθ' ὃν αὕτη κατανέμεται.

Ὅπως εἰς πᾶσαν ἐποχὴν λέγει ὁ Schmoller οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας
ὑπάρχει ἐντίμως καὶ μὴ ἐντίμως κτηθεῖσα ἰδιοκτησία καὶ ἐπομένως τὸ κράτος ἔχει
δικαίωμα καὶ ὑποχρέωσιν ἐπεμβάσεως πρὸς δικαιότεραν κατανομήν της. Ὁρθῶς
ἀνακινεῖται τὸ ζήτημα ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ κρατοῦσα κατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας
ἐναρμονίζεται, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, μὲ τὰς γνώσεις, τὰς ἀρετὰς, τὰς ὑπη-
ρεσίας ἑνὸς ἐκάστου τῶν κατεχόντων. Ὁρθῶς ἀνακινεῖται τὸ ζήτημα ἂν ἠθικῶς
ἐπιλήψιμοι τρόποι πλουτισμοῦ ἐξαπλοῦνται ἀκωλύτως ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ εὐρύτερον,
ἂν αἱ μεγάλαι περιουσίαι ἐδημιουργήθησαν καὶ δημιουργοῦνται δι' ἀνηθῶν μᾶλ-
λον ἢ ἠθικῶν τρόπων. (Σ.Σ. Ὁ Schmoller γράφει ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὸ τελευ-
ταῖον τέταρτον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τί ἄραγε θὰ ἔγραφον ἐν Ἑλλάδι τὸ 1958;).

Ἰσχυρίζομαι, ἐξακολουθεῖ ὁ Schmoller ὅτι ἡ μόνη ἠθικὴ ἐγγύησις τῆς ἰδιο-
κτησίας εἶναι ἡ γενικὴ πεποιθήσις ὅτι ἔχει δικαίαν προέλευσιν, ὅτι αὕτη ἀνταπο-
κρίνεται πρὸς τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ὑπηρεσίας τῶν κατεχόντων ἀτόμων καὶ τάξεων.

Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν ὀφείλομεν νὰ χωρίσωμεν

ἐγκαίρως πρὸς μίαν ριζικωτέραν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν. Τὰ συναφῆ μέτρα δὲν δύνανται νὰ καθορισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὰς λεπτομερείας των, ἰδίως μετὰ τὴν σύγχρονον (1870—80) οἰκονομικὴν πρόδοον.

Ἡ ἐπαναστατικὴ πτέρυξ τοῦ σοσιαλισμοῦ, γράφει ὁ Schmoller οὐδένα μισεῖ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἐπιδιώκοντας κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις, ἐν γνώσει ὅτι αὗται ἐξασθενίζουσιν τὴν ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν τῶν μαζῶν (*).

Διεξοδικώτερον θὰ ἐκθέσωμεν ὅτι νομίζομεν χρήσιμον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σχολῆς τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ Ἀδόλφου Wagner (**).

Ὁ Β. ἀποδίδει ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ὅχι τὸσον τὸ μέγεθος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου, λέγει, ὅσον ὁ τρόπος κατανομῆς του παίζει ἀποφασιστικὸν ρόλον ἐπὶ τῆς τύχης τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων ἰδίᾳ δὲ τῶν ἀσθενεστέρων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας πρέπει νὰ ἔχη ὡς σκοπὸν ὅπως ἡ μᾶζα τοῦ λαοῦ ἱκανοποιῆ τὰς ζωτικὰς τῆς ἀνάγκας καὶ συμμετέχη εἰς τὰ οὐσιώδη ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ (262). Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας δεόν νὰ παρῶσῃ εἰς πάντας τὰ μέσα ὑπάρξεως ἀνταξίας τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν σύγχρονον (ἐκάστοτε) ἀντίληψιν (267).

Ὁ Β. ἀναγνωρίζει εἰς πάντας «τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως», τὸ ὁποῖον ταυτίζει μὲ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἀρωγῆς (271). Οὐδὲν ἀπολύτως ἄτομον πρέπει νὰ χάνεται ἐξ ἐλλείψεως οἰκονομικῶν μέσων συντηρήσεως ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνία εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ σώσῃ.

Παραλλήλως ὁμος μὲ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως ἀνακύπτει καὶ ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἐργασίαν τῶν ἱκανῶν πρὸς τοῦτο προσώπων καὶ ἐνδεχομένως ὁ ἐξαναγκασμὸς πρὸς ἐργασίαν.

Συνέπεια τοῦ δικαιώματος ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως εἶναι ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν συμβολαίων καὶ ἡ ἰδιοκτησία ἀναγνωρίζονται καὶ προστατεύονται ἐν μέτρῳ, κατὰ τρόπον σχετικὸν καὶ ὄχι ἀπόλυτον. Καὶ ὅτι τὸ Κράτος δικαιοῦται διὰ τῆς φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν κατεχόντων νὰ ἐξεύρη τὰ μέσα ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὸ δικαίωμα πάντων ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως.

Εἰς οὐδεμίαν τάξιν ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα ἐπὶ ὑψηλοῦ εἰσοδήματος πρὸς ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν πολυτελείας ἢ πολιτισμοῦ ἐφ' ὅσον διὰ τούτου ἀφαι-

(*) Schmoller 1838—1917. Ἡ ἐπιστημονικὴ του δραΐσις, 1872—1914, βλ. Δ. Στεφανίδου. Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομικὴ κ.λ.π., τόμ. III, σελ. 435.

(**) Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν τὸ θεμελιῶδες ἔργον τοῦ Wagner, Grundlegung der Politischen Ökonomie εἰς Γαλλικὴν μετάφρασιν ὑπὸ τὸν τίτλον Fondements de l'Économie Politique. Ἡ Γαλλικὴ μετάφρασις (τρεῖς τόμοι 1904, 1909, 1912) παραπέμπει εἰς ἔργα τοῦ 1902 ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1876) ἐπὶ μίαν 25ετίαν καὶ πλέον ἐπεξεργάζετο τὸ περιεχόμενον καὶ ὅτι τὰ Fondements εἶναι ἔργον τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐφ' ὅσον ἀσχολούμεθα ἐν τῷ κειμένῳ μὲ τὸν Βάγκιερ οἱ ἐν παρανθέσει ἀριθμοὶ δεικνύουσιν τὰς παραγράφους τοῦ ὡς ἄνω ἔργου.

ρεΐται εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἀπὸ ἄλλην μερίδα τοῦ λαοῦ τὸ ἐλάχιστον ὄριον ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν.

Λέγουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντεπεξέλθωμεν εἰς τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀπορωτέρων τάξεων διότι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, τὰ μέσα συντηρήσεως τοῦ λαοῦ (ἄρτος, ἐνδύματα) δὲν ὑπάρχουν ἐν ἑπαρκείᾳ καὶ ὅτι τὰ χάριν τῶν πλουσίων παραγόμενα ἀγαθὰ οὐδὲν ὀλιγωρῶς χρησιμεύουν εἰς τοὺς στερουμένους τῶν πάντων Ἡ παρατήρησις εἶναι ἄστοχος διότι αὐτὴ αὐτὴ ἢ ὑπαρξίς τῶν ἀγαθῶν πολυτελείας ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀθλιότης δὲν ὀφείλεται, ἢ τοῦλάχιστον δὲν ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν στενότητα τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀλλ' εἰς τὸν κακὸν προσανατολισμὸν τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς ὀφειλόμενον εἰς τὴν μεγάλην ἀνισότητα τῶν εἰσοδημάτων. Ἡ ἀθλιότης τῶν ἀπορωτέρων τάξεων δὲν ὀφείλεται ἢ δὲν ὀφείλεται ἐν ὅλῳ εἰς τὴν μετριότητα τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἀλλ' εἰς τὴν ὑπαρξίν ὑψηλῶν εἰσοδημάτων χάρις εἰς τὰ ὁποῖα ἀφαιροῦνται παραγωγικαὶ δυνάμεις ἀπὸ τὴν παραγωγὴν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης καὶ διατίθενται διὰ τὴν παραγωγὴν εἰδῶν πολυτελείας (271).

Τρία εἶναι τὰ οἰκονομικὰ συστήματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἔζησαν καὶ ζοῦν αἱ κοινωναίαι (300).

α) Τὸ ἀτομικὸν ἢ ἰδιωτικὸν ἢ κερδοσκοπικὸν σύστημα, β) τὸ σύστημα τῆς συλλογικῆς ἀναγκαστικῆς οἰκονομίας, γ) τὸ χαριστικὸν σύστημα.

Εἰς τὸ ἀτομικὸν ἢ ἰδιωτικὸν ἢ κερδοσκοπικὸν οἰκονομικὸν σύστημα τὸ κύριον ἐλατήριο τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ κέρδους. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο αἱ συναλλαγαὶ ἐπὶ ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν γίνονται ἐλευθέρως βάσει τοῦ ἀμοιβαίου συμφέροντος τῶν συναλλασσομένων. Εἰς ἑκάστην συναλλαγὴν λαμβάνει χώραν εἰδικὸς συμψηφισμὸς ἐκείνου πού δίδει καὶ ἐκείνου πού λαμβάνει ἕκαστος τῶν συμβλλομένων.

Εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀναγκαστικῆς συλλογικῆς οἰκονομίας τὸ κύριον κίνητρον τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἶναι ἡ ἐπιταγὴ τοῦ κράτους (τοῦ δήμου, τῆς κοινότητος ἢ ἄλλου ὀργανισμοῦ δημοσίου δικαίου). Τὸ κράτος πορίζεται τὰ ἀναγκαῖα μέσα διὰ τῆς φορολογίας καὶ παρέχει τὰ ἀγαθὰ ἢ τὰς ὑπηρεσίας (τὸ ὀδικὸν δίκτυον, τὰ ἐξυγιαντικὰ ἔργα, τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν) εἰς πάντας ἢ εἰς ὄσους νομίζει σκόπιμον βάσει γενικοῦ καὶ οὐχὶ εἰδικοῦ συμψηφισμοῦ. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο δὲν ὑπάρχει συσχετίσις μεταξὺ ἐκείνου πού δίδει ἕκαστον ἄτομον καὶ ἐκείνου πού λαμβάνει. Ἐὰν τὸ παρέχον τὰς ὑπηρεσίας κράτος νομίζει ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ συμμετέχουν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς τὰς δαπάνας καὶ οἱ ἐπωφελοῦμενοι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπ'βάλλει τὰ λεγόμενα τέλη.

Τέλος, εἰς τὸ χαριστικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἑτεροβαροῦς ἐλευθεριότητος, κύριον κίνητρον εἶναι ἡ ἐπιταγὴ τῆς ἠθικῆς καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων ὅπου ἄλλα πρόσωπα δίδουν καὶ ἄλλα λαμβάνουν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ τρία δυνατὰ οἰκονομικὰ συστήματα. Οὐδέποτε ὅμως ἐθνικὴ οἰκονομία ἐστηρίχθη ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ἐνὸς ἕξ αὐτῶν. Πάντοτε διὰ τῆς θελή-

σεως τῶν ἀνθρώπων ἐπῆλθε διασταύρωσις καὶ ἐπετεύχθη συνύπαρξις τῶν τριῶν συστημάτων (301, 302).

Ὅταν εἰς τὰς πρωτογόνους φυλάς τὰς ζώσας διὰ τῆς ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς (τρος), ἄνευ μεσολαβήσεως νομίσματος, ὁ Ἀρχηγὸς ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλῃ ὑποχρεωτικὰ εἰσφορὰς ὑπηρεσιῶν ἢ ἀγαθῶν εἰς εἶδος πρὸς ἱκανοποίησιν γενικωτέρων ἀναγκῶν τοῦ οἴκου του ἢ τῆς φυλῆς ἔχομεν ἤδη ἀναγκαστικὴν συλλογικὴν οἰκονομίαν. Ὑπεισῆλθε τὸ κομμουνιστικὸν στοιχεῖον.

Κομμουνισμός κατὰ τὸν Β. σημαίνει ἐπιστημονικῶς, συλλογικὴ οἰκονομία, πρὸ παντὸς ἀναγκαστικῆς συλλογικῆς οἰκονομίας. Τὸ Κράτος ἀποτελεῖ κομμουνισμὸν ἐφ' ὅσον δρᾷ καὶ παράγει καὶ προσφέρει ὑπηρεσίας μὲ ἔσοδα προερχόμενα ἐξ ὄλων ἐπ' ὠφελείᾳ ὄλων. Τὸ Κράτος ἀποτελεῖ κομμουνισμὸν ἐφ' ὅσον παρέχει ὑπηρεσίας, ἐφ' ὅσον ἐκπληροῖ τὸν προορισμὸν του χωρὶς νὰ ἐφαρμόξῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰδικοῦ συμψηφισμοῦ δι' ἀνταλλαγῆς τῶν ὑπηρεσιῶν, ὅπως γίνεται εἰς τὰς ἰδιωτικὰς οἰκονομίας, χωρὶς δηλαδὴ διακανονισμὸν τοῦ λογαριασμοῦ, τί δίδει καὶ τί λαμβάνει ἕκαστον ἄτομον. Τὸ Κράτος ἀποτελεῖ κομμουνισμὸν ἐφ' ὅσον ἀκολουθεῖ τὴν ἀρχὴν «εἰς ἕκαστον κατὰ τὰς ἀνάγκας του, παρ' ἑκάστου κατὰ τὰς δυνάμεις του».

Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ προκειμένου περὶ ἄλλων ἀναγκαστικῶν συλλογικῶν οἰκονομιῶν π.χ. τῶν δήμων, τῶν κοινοτήτων ἢ ὀργανισμῶν δημοσίου δικαίου.

Ὅταν ὀρίσωμεν τὸν κομμουνισμὸν ὡς ἀνωτέρω καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτον δίλημμα μεταξὺ κομμουνισμοῦ καὶ τοῦ ἰσχύοντος οἰκονομικοῦ συστήματος ἀλλ' εἶναι ζήτημα τοῦ πλεόν ἢ ἔλαττον, ζήτημα δόσεως. Καὶ εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ δρᾶσις τοῦ κράτους ὡς ἀναγκαστικῆς οἰκονομίας ἐπεκτείνεται ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεκτείνεται καὶ ὁ κομμουνιστικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ.

Ὅταν τὸ κράτος διὰ τῶν γενικῶν του πόρων ἐκτελεῖ ἔργα συγκοινωνίας ἢ ἔργα ἐξυγιαντικὰ ἐπ' ὠφελείᾳ ὄλων τῶν κατοίκων, ἢ δρᾶσις του αὕτη εἶναι κομμουνιστικὴ Ὅταν τὸ κράτος ἐπιδοτεῖ ἐκ τῶν γενικῶν του πόρων τοὺς σιδηροδρόμους ἢ τὰ ταχυδρομεῖα κ.ἄ. ἢ ἐπιδότησις αὕτη ἀποτελεῖ κομμουνιστικὴν ἐνέργειαν.

Σοσιαλισμός, ὑπὸ εὐρείαν ἔννοιαν, εἶναι κατὰ τὸν Β. τὸ ἀντίθετον τοῦ ἀτομικοῦ, τῆς ἀτομοκρατίας.

Ἀτομισμός ἢ ἀτομοκρατία εἶναι ἡ ἀρχὴ ἣτις λαμβάνει ὡς σημεῖον ἐκκινήσεως τὸ ἄτομον καὶ ἀναγνωρίζει τὰ συμφέροντα καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ ἀτόμου ὡς γνώμονα διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν.

Σοσιαλισμός εἶναι σύστημα ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας προσδιοριζόμενον κατὰ πρῶτον λόγον ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἔθνους, τῆς ὁλότητος τῆς κοινωνίας καὶ ἀποβλέπον κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν κοινωνίαν.

Κατὰ τὸν Β. δὲν πρέπει νὰ ὀμιλῶμεν περὶ σοσιαλισμοῦ ἢ ἀτομικοῦ ἀλλὰ περὶ σοσιαλισμοῦ καὶ ἀτομικοῦ. Ποτὲ ὁ σοσιαλισμὸς δὲν θὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἀτομισμὸν οὐδὲ ὁ ἀτομισμὸς τὸν σοσιαλισμὸν. Δὲν τίθεται δίλημμα μεταξὺ ἀτομικοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ(*) Τὰ δύο συστήματα συνυπάρχουν καὶ θὰ συνυπάρχουν ἐν τῇ

(*) Ὁ Β. θὰ ἦτο ἰσως σαφέστερος ἂν ἔλεγε ὅτι τὸ θέμα εἶναι τοῦτο: Ποῖον ποσοστὸν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος; θὰ θυσιάσωμεν χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος.

ὀργανώσει τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας εἰς διάφορον ἐκάστοτε ποσοστόν. Ἄλλ' ἡ σοσιαλιστικὴ ἀρχὴ εὐρίσκεται ἐν συνεχεῖ ἀνόδῳ εἰς τοὺς προοδεύοντας λαοὺς διὰ λόγους ὑπαγορευομένους ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ἐξελιξέως καὶ πρὸ παντὸς διὰ λόγους τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως.

Σοσιαλισμὸς ὑπὸ στενωτέραν ἔννοιαν εἶναι οἰκονομικὴ θεωρία ἣτις ἀποτελεῖ κριτικὴν τοῦ ἰσχύοντος οἰκονομικοῦ καθεστῶτος καὶ αἴτημα νέου οἰκονομικοῦ συστήματος.

Ὁ ἄκρος (ὀλοκληρωτικὸς) σοσιαλισμὸς εἶναι οἰκονομικὸν σύστημα καθ' ὃ πάντα τὰ ὕλικὰ μέσα παραγωγῆς, ἔδαφος καὶ κεφάλαιον, θὰ ἀποτελοῦν ὄχι ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν (ὄρισμένων φυσικῶν ἢ νομικῶν προσώπων ἰδιωτικοῦ δικαίου) ἀλλὰ δημοσίαν ἰδιοκτησίαν, συλλογικὴν ἰδιοκτησίαν. Οὕτω θὰ παύσῃ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ ἐπιχειρηματίου καὶ κεφαλαιούχου ἀφ' ἐνός, ἐπιζητούντων τὸ κέρδος καὶ ἐργατῶν ἀφ' ἐτέρου ἀμειβομένων κατὰ τὴν ἐλευθέραν σύμβασιν ἐργασίας. Ἡ παραγωγή δὲν θὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς κερδοσκοπικοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀλλὰ θὰ ρυθμίζεται ἐκ τῶν ἄνω σύμφωνα μὲ τὰς ἀνάγκας τῶν καταναλωτῶν μελετωμένας καὶ ἐκτιμωμένας ἐκ τῶν προτέρων. Εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν σύστημα καταργεῖται ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος. Καταργεῖται πᾶσα ἰδιωτικὴ πρόσοδος πλὴν τοῦ καθαροῦ ἐξ ἐργασίας εἰσοδήματος.

Σοσιαλισμὸς ὑφίσταται ἀπὸ μακροῦ (1880—1890) ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐξελίξει τῶν πολιτισμένων ἰδιῶ λαῶν. Τὸ κράτος καὶ ἄλλοι ὀργανισμοὶ εἶναι κύριοι παραγωγικῶν μέσων καὶ συμμετέχουν εἰς τὴν παραγωγὴν. Ἐξ ἄλλου, πολλῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν αἱ τιμαὶ δὲν καθορίζονται βάσει τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως ἀλλὰ βάσει ἄλλων κριτηρίων. Τοῦτο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀμοιβὴν μεγάλου ἀριθμοῦ μισθωτῶν ὅπως π.χ. τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.

Ἡ ἐπέκτασις τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος εἶναι ἀναγκαία καὶ ἀναπόφευκτος δι' οὗς λόγους εἶναι ἀναγκαία καὶ ἀναπόφευκτος ἡ ἐπέκτασις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους.

Ὁ ἄκρος σοσιαλισμὸς ἐπιζητεῖ τὴν πλήρη κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῶν ὕλικῶν παραγωγικῶν μέσων, τὴν πλήρη κατάργησιν τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου. Ὁ Β. καὶ ἡ σχολὴ του κηρύσσονται κατὰ τοῦ ἄκρου τούτου σοσιαλισμοῦ. Διδάσκουν τὸν κρατικὸν σοσιαλισμὸν ἢ μερικὸν σοσιαλισμὸν ὅστις ἀποτελεῖ σύστημα ἐνδιάμεσον, ἀποτελεῖ συμβιβασμὸν μεταξὺ τοῦ ἰσχύοντος οἰκονομικοῦ συστήματος καὶ τοῦ ἄκρου σοσιαλισμοῦ.

Ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω διὰ τὸν κομμουνισμὸν ὅπως καὶ διὰ τὸν σοσιαλισμὸν ὑπὸ εὐρεῖαν ἔννοιαν, οὕτω καὶ ἐδῶ δὲν ὑφίστατο δίλημμα μεταξὺ τοῦ ἰσχύοντος συστήματος καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἄλλ' εἶναι ζήτημα συνυπάρξεως τῶν δύο συστημάτων, ζήτημα βαθμοῦ, ζήτημα δόσεως. Τὸ ἐπίμαχον δηλ. θέμα εἶναι μέχρι ποίου σημείου θὰ ἐξαφανισθῇ ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας καὶ θὰ ἀντικατασταθῇ οὗτος ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ κράτους ἢ ἄλλων ἀναγκαστικῶν συλλογικῶν οἰκονομῶν.

Κατὰ τὸν Β. δὲν ἀποτελεῖ ὁ μερικὸς σοσιαλισμὸς περιορισμὸν τοῦ ἄκρου, τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ σοσιαλισμοῦ Ἀντιθέτως, ὁ ἄκρος σοσιαλισμὸς ἀποτελεῖ ὑπερβολικὴν ἐπέκτασιν τοῦ μερικοῦ σοσιαλισμοῦ ὅστις ἤδη ἀπὸ μακροῦ ὑφίσταται ἐν

τῆ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῶν κοινωνιῶν, ἰδίᾳ τῶν πολιτισμένων λαῶν (*).

Πρῶτος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τοῦ κράτους εἶναι ἡ ἐξασφάλις τῆς τάξεως ἀπὸ πάσης ἐκ τῶν ἔξω ἢ τῶν ἔσω ἐπιβουλῆς. Ἡ ἐξασφάλις τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν συναλλαγῶν.

Ἄλλὰ πλὴν τούτου, τὸ Κράτος, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἔχει εὐρύτερον προορισμὸν, τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν ἐξάλπωσην τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας. Πρέπει νὰ φροντίξῃ ὅπως ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ συμμετέχῃ εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ (358). Τὸ κράτος, ὡς συλλογικὴ ἀναγκαστικὴ οἰκονομία, ἐν τῇ παροχῇ διαφόρων ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς πολίτας, πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ διέπεται ἀναγκάτως ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἢ ἐμπορικὴν ἀρχὴν τοῦ εἰδικοῦ συμψηφισμοῦ τῶν δαπανῶν καὶ τῶν ἐσόδων, ἀρχὴν ἢ ὁποία διέπει τὰς ἰδιωτικὰς οἰκονομίας.

Ἡ καθαρῶς οἰκονομικὴ ἄποψις δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ διὰ τὸ κράτος σημασίαν ἀπόλυτον ἀλλὰ σχετικὴν, πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἔννοιαν «κανόνος σωφροσύνης» Ἄλλ' οὐδέποτε δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἐπαρκῆ δικαιολογίαν διὰ τὴν παραίτησιν ἀπὸ ὠρισμένης δαπάνης ἣτις κρίνεται ἀναγκαία (356). Βεβαίως, καλὸν εἶναι, οἱ ἰδιῶται νὰ πληρώνουν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὰς ὑπηρεσίας πού τ' ὑς προσφέρει τὸ κράτος. Ἄλλὰ τοῦτο πολλάκις εἶναι ἀδύνατον, εἴτε διότι εἶναι ἀδύνατος ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀξίας τῆς παρεχομένης ὑπηρεσίας, ὅπως π.χ. ἐπὶ τῶν ἔργων ὁδοποιίας, τῶν ἔξυγιαντικῶν, κλπ. εἴτε διότι ἡ πληρωμὴ τῆς ὑπηρεσίας θὰ ἀνῆρει τὸν λόγον τῆς παροχῆς π.χ. ἐπὶ ἔργων καὶ ὑπηρεσιῶν κοινωνικῆς περιθάλψεως.

Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς αἱ δαπάναι τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους προσφερομένων

(*) Ὑπενθυμίζομεν εἰς τὸν ἀνογώστην ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ ἡμεῖς ἐκθέτομεν τὰς γνώμας τοῦ Wagner ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλοποιημένας. *Ἐννοεῖται ὅτι ἄλλοι ἄλλως ἐκθέτουσι τὰ περι κομμουνισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ καὶ τῶν διακρίσεων αὐτῶν.

Αἱ ἔννοιαι τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ἔννοιαι σκοτειναὶ περὶ ὧν ἐπικρατεῖ ἀπεριόριστος σύγχυσις ὄχι μόνον μεταξὺ τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην.

Σκοτεινὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἀτομισμοῦ ἢ ἀτομοκρατίας (individualisme). Ὁ ἀτομισμὸς διακρίνεται εἰς φιλοσοφικόν, πολιτικόν, φιλολογικόν, οἰκονομικόν, νομικόν. Εἰς τὸ Λεξιλόγιον τῆς Φιλοσοφίας ὁ Lalande γράφει περὶ τοῦ ἀτομισμοῦ παρατηρεῖ: «Ὁ ὄρος κακόσ, πολὺ διαφορούμενος, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις δημιουργεῖ συνεχῆ σοφίσματα» βλ. M a r c e l W a l l i n e, L' individualisme et le droit, 1945.

Ἀπὸ τὴν ἀλέραντον βιβλιογραφίαν περὶ σοσιαλισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ καὶ τῶν διακρίσεων βλ. ἰδίως: T o u g a n B a r a n o w s k i, L' évolution historique du socialisme moderne. Πετροῦπολις, 1912, Γαλλ. Μετάφρ. 1913. V i l f r e d o P a r e t o, Systèmes Socialistes, 1926 σελ. 11^η, βλ. ἐπίσης: Ἀ ρ ι σ τ. Σ ἰ δ ε ρ η. Ἡ θεωρία τοῦ Πυρροβοτισμοῦ 1912, Ἐ ε ν ο φ. Ζ ο λ ῶ τ α, Ὁ Δημοκρατικὸς Σοσιαλισμὸς, 1944. Ἀ γ γ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ. Ὁ Σοσιαλισμὸς, 1944.

S c h a e f f l e, La quintessence du socialisme, 1874, Γαλλ. Μετάφρ. 1880.

L a f a r g u e, Le droit à la paresse, 1880.

M e n g e r, L' État Socialiste, Γαλλ. Μετάφρ., 1904.

R e n a r d, Le régime socialiste.

H u b e r t B o u r g i n, Systèmes Socialistes 1923.

V a n d e r v e l d e, Le Collectivisme... 1921.

υπηρεσιῶν καλύπτονται διὰ τῆς γενικῆς φορολογίας καὶ αἱ ὑπηρεσίαι προσφέρονται δωρεάν.

Εἰς ἄλλας πάλιν περιπτώσεις οἱ ἐπωφελοῦμενοι πληρώνουν ἐν μέρει μόνον τὰς ὑπηρεσίας

Συνεπῶς, ὁ ἐκπολιτιστικὸς προορισμὸς τοῦ κράτους ἐκπληροῦται ἐπὶ τῇ βίᾳ τῆς κομμουνιστικῆς ἀρχῆς «εἰς ἕκαστον κατὰ τὰς ἀνάγκας του, παρ' ἑκάστου κατὰ τὰς δυνάμεις του». Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ ἐκπολιτιστικὸς ρόλος τοῦ κράτους συνεχῶς εὐρύνεται, κατ' ἀνάγκην καὶ ὁ κομμουνιστικὸς χαρακτὴρ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας συνεχῶς ἐπεκτείνεται.

Ὡς ἐπανειλημμένως ἐλέχθη ὁ ρόλος τοῦ κράτους καὶ τὰ ὄρια τῆς κρατικῆς δραστηριότητος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων διὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον κατὰ τρόπον ὁριστικόν.

Εἶναι ἐν τούτοις γενικῶς ἀποδεκτὸς ὁ «νόμος» δηλ. ἡ τάσις τῆς προϊούσης ἐπεκτάσεως τῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαστικῶν οἰκονομῶν εἰς τοὺς πολιτισμένους λαοὺς (370).

Ὁ Β. διατυπώνει γενικοὺς τινὰς κανόνας διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς κρατικῆς ἀρμοδιότητος. Τὸ κράτος δέον νὰ ἀναλαμβάνῃ τοὺς κλάδους ἐκείνους τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοὺς ὁποίους δὲν δύναται νὰ ἀναλάβουν οὔτε αἱ ἰδιωτικαὶ οὔτε αἱ λοιπαὶ συλλογικαὶ οἰκονομίαι ἢ δύναται μὲν αὐταὶ νὰ πράξουν τοῦτο ἀλλὰ μὲ ὀλιγωτέραν ἐπιτυχίαν ἢ μὲ περισσώτερα ἔξοδα (377).

Ἐπίσταται τεκμήριον ἀρμοδιότητος ὑπὲρ τοῦ κράτους ὅταν ὑπάρχουν αἱ κάτωθι προϋποθέσεις:

α) Ὅταν ἡ ἱκανοποιητικὴ παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν πού θὰ προσφέρῃ ὁ περὶ οὗ πρόκειται κλάδος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς χρόνον δηλ. ἀπὸ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν αὐτῆς διάρκειαν.

β) Ὅταν ἡ ἱκανοποιητικὴ παραγωγή ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν κατὰ τόπον δηλ. ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ

γ) Ὅταν ἀπαιτεῖται ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διοίκησις.

δ) Ὅταν ἡ χρησιμοποίησις καὶ κατανάλωσις τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἀγαθῶν, περὶ ὧν πρόκειται, εἶτε εἶναι κατ' ἀνάγκην ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της συλλογικὴ (δρόμοι) εἶτε δύναται νὰ καταστῇ συλλογικὴ καὶ ἐπωφελῆς εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀτόμων ἄνευ μεγάλων δυσχερειῶν καὶ ἄνευ αὐξήσεως ἢ μὲ μικρὰν αὕξησιν τοῦ κόστους. Τέλος, ὅταν ἡ ὑπηρεσία δύναται νὰ ὠφελήσῃ μέγαν ἀριθμὸν ἀτόμων, ἕκαστον εἰς βαθμὸν μὴ δυνάμενον νὰ καθορισθῇ.

α) β) Τὸ κράτος ἐν τῇ ἐκτιμήσει τοῦ ἐπιβεβλημένου ἢ μὴ τῆς ἀναλήψεως μιᾶς ὠρισμένης οἰκονομικῆς δραστηριότητος δέον νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν διάρκειαν αὐτῆς εἰς χρόνον καὶ τὴν ἔκτασιν εἰς χώρον. Διότι τὸ κράτος ἔχει ἀπεριόριστον διάρκειαν καὶ εἶναι κυρίαρχον κατ' ὅλην τὴν χώραν. Λὲν ἐκπροσωπεῖ μόνον τὴν σήμερον ζῶσαν καὶ δρῶσαν γενεάν ἀλλὰ τὸν λαὸν ἐν γένει ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει, τὸν λαὸν ὁλόκληρον τὸν ζῶντα ὅχι ἐν ὠρισμένην περιοχῇ ἀλλὰ κατ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας. Τὸ κράτος εἶναι ὁ πραγματικὸς ἐκπρόσωπος πάν-

των ἐκείνων οἵτινες δὲν δύνανται οἱ ἴδιοι νὰ ὑπερασπίσουν τὰ συμφέροντά των, ὡς π.χ. τῶν ἀνηλίκων, τῶν γερόντων, τῶν μελλουσῶν γενεῶν καὶ τέλος τῶν ζώντων εἰς ἀπομεμονωμένας καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας περιοχάς. Μὲ τὸ προῖόν τῆς γενικῆς φορολογίας δηλ. μὲ τὴν μεγαλύτεραν συνεισφορὰν τῶν πλουσιωτέρων περιοχῶν θὰ πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν πτωχοτέρων.

Κατὰ λογικὴν ἐπομένως συνέπειαν τὸ κράτος θὰ παρεμβαίνει καὶ θὰ ἀναλαμβάνη ἓνα τομέα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν ἔφ' ὅσον αὕτη ἀποβλέπει ἀτοκλειστικῶς εἰς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον εἶναι πολλάκις ἐντελῶς προσωρινόν, ἐπὶ βλάβῃ τῶν μονίμων καὶ γενικῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ.

Οὕτω, τὸ κράτος θὰ πρέπει νὰ ἀναλαμβάνη τὴν γενίκευσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ὀδικοῦ δικτύου καὶ τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων, τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ἐξυγιαντικῶν, τὴν λήψιν μέτρων κοινωνικῆς προνοίας καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας.

Θὰ πρέπει ὁμοίως νὰ ἀναλαμβάνη τὸ κράτος ἓνα τομέα ὅπου ἡ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις διὰ τῆς ἐντατικῆς ἢ ληστροικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου δύναται νὰ παραβιάσῃ τὰ συμφέροντα τῶν μελλουσῶν γενεῶν (δάση, μεταλλεῖα κ. ἄ.) (378).

γ) Τὸ κράτος πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναλαμβάνη τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ὅταν αὕτη ἀπαιτεῖ ἐνιαίαν διοίκησιν.

Εἶναι ἡ περιπτώσις τοῦ Ἐθνικοῦ Νομίσματος, τῶν τραπεζῶν, ἰδίᾳ τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν, τῶν ἀσφαλειῶν, τῶν σιδηροδρόμων, τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγραφείων κ. ἄ.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἐπιβάλλεται τὸ κρατικὸν μονοπώλιον λόγῳ τῶν κινδύνων ποὺ συνεπάγεται ἡ ἰδιωτικὴ διαχείρησις καταλήγουσα εἰς ἰδιωτικὰ μονοπώλια καὶ διότι οὕτω μόνον ἐξασφαλίζεται ἡ ἀναγκαία διάρκεια καὶ ἐπέκτασις τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν μὲ τὰ ὀλιγώτερον δυνατὰ ἔξοδα (379).

δ) Ὑπάρχουν, τέλος, περιπτώσεις καθ' αἶψαν ἢ φύσιν τῶν προσφερομένων ὑπηρεσιῶν ἢ ἀγαθῶν εἶναι τοιαύτη ὥστε δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθοῦν ὠρισμένα ἄτομα ἀπὸ τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλουσιν αὐτῶν (π.χ. τῶν δρόμων, τῶν πάρκων κ. ἄ.). Πολλάκις δὲν δύναται νὰ ἐκτιμηθοῦν νὰ ὠφελήματα ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου ἐκ τῶν προσφερομένων ὑπηρεσιῶν (π.χ. τῶν ἐξυγιαντικῶν ἔργων). Πολλάκις ἐπίσης ἐνῶ ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως μιᾶς ἐπιχειρήσεως αὐξάνει ὁ κύκλος τῶν ἐπωφελομένων δὲν αὐξάνουν ἀναλόγως τὰ ἔξοδα.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἡ συλλογικὴ οἰκονομικὴ ἀρχὴ ἢ διέπουσα τὰς ἀναγκαστικὰς οἰκονομίας δέον νὰ ἐπικρατήσῃ. Κατανάλωσις συλλογικὴ, ἐλευθέρη. Κάλυψις τῶν δαπανῶν διὰ τῆς γενικῆς φορολογίας. Ἐὰν κριθῇ σκόπιμον οἱ ἐπωφελοῦμενοι δυνατὸν νὰ πληρῶνουν μέρος τῆς δαπάνης. Τὸ κράτος εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος παραγωγὸς ὅλων αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν (380).

Αὐτοὶ εἶναι οἱ γενικοὶ κανόνες τοὺς ὁποίους ὁ Β. θέτει σχετικῶς μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοῦ κράτους (*).

(*) Ὁ Β. γράφει πολλά καὶ διάφορα, ἀφορῶντα κυρίως τὴν Γερμανίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἡμεῖς μεταφέρομεν ἐδῶ, ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλοποιημένον, πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἀν-

Ἐδώσαμεν μίαν περίληψιν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ ἢ σοσιαλισμοῦ τοῦ κράτους. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ υἱοθετηθεῖσα ἀπὸ τὸν Βίσμαρκ καὶ τὸν Κάιζερ Γουλιέλμον ΙΙ ἔδωσε πλουσίους καρπούς: τὴν Γερμανικὴν κοινωνικὴν νομοθεσίαν καὶ ἰδὲα τὴν νομοθεσίαν περὶ κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, ἣτις, ἀρξαμένη τὸ 1883 συνεπληροῦτο συνεχῶς ἐπὶ μίαν τριακονταετιᾶν μέχρι τοῦ 1913.

Ἄλλο καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Γερμανίας ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς ὁ «μερικὸς σοσιαλισμὸς» ἔσχε παγκόσμιον ἀκτινοβολίαν. Ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὸν τομέα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπεξετίνατο συνεχῶς καθ' ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον μέχρι καὶ τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου 1914—1918.

Οἱ ἐργάται ἔγιναν σχεδὸν ἄνθρωποι (*).

τιληφθῆ ὁ σύγχρονος ἀναγνώστης καὶ πρὸ παντὸς πᾶν ὅ,τι, κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν, δυνατὰ εἴη μὲρον νὰ ὠφελήσῃ.

(*) Λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν πηγῶν ἀπὸ τὰς ὁποίας ἠντιλησαν οἱ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισταὶ θὰ ἐπειθεν ἴσως διὰ τὸ πλεῖστον τῶν οικονομικῶν ἰδεῶν τῶν ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς σοσιαλιστὰς Rodbertus καὶ Lassalle καὶ μέσῳ τούτων ἀπὸ τὸν Sismondi, τοὺς Saint-Simoniens καὶ ἄλλους μεταγενεστέρους Γάλλους σοσιαλιστὰς Ἐξ ἄλλου, ὡς πρὸς τὸ κράτος καὶ τὴν ἀποστολὴν του εἶναι φανερὰ ἡ ἐπίδρασις τῶν Γερμανῶν φιλοσόφων Hegel καὶ Fichte.

Ἐν τούτοις, ἐὰν ἡ ἀξία τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν δογμάτων κρίνεται ἐκ τῆς ἐπιδράσεώς των ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος, πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἀπὸ καθέδρας σοσιαλιστῶν ἔσχε παγκόσμιον ἀκτινοβολίαν καὶ τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Ἐδωσε τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἠθικὴν βάσιν τῆς παρρησίας τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως, Συνέχεια καὶ συνέπεια τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀπὸ καθέδρας σοσιαλιστῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸν XX αἰῶνα ἐξάπλωσις τεῦ «μερικοῦ σοσιαλισμοῦ» εἰς ἅπαντα τὸν πολιτισμένον κόσμον.

Σημ. Βλ. Ἄ ρ. Κ α λ λ ι α β ᾶ, Ἡ Ἐπίδρασις τῆς Ἱστορ. Σχολῆς ἐπὶ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης. Εἰς ἐπετηρίδα Ἄνωτ. Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν, 1949—50.